

Externaliserend gedrag: van probleem naar uitdaging!

**Een onderzoek naar ervaringen en
ondersteuningsbehoeften VMBO-docenten Nuborgh
College Veluvine**

Module: ENSO-CPGO
Docent: Drs. D. Piscaer
Naam: Jan Vos
Studentnummer: S970084

Samenvatting		4
H 1	Inleiding	5
1.1	Aanleiding onderzoek	5
1.2	Doelstelling onderzoek	5
1.3	Centrale vraagstelling	5
1.4	Onderzoeksvragen en deelvragen	6
H 2	Theoretisch kader	7
2.1	Inleiding	7
2.1.1	Externaliserende gedragsproblemen	7
2.1.2	Handelingsverlegenheid docenten	7
2.1.3	Adequate leeromgeving	8
2.1.4	Samenwerking	9
2.1.5	Ondersteunings- en professionaliseringsbehoeften	10
2.1.6	Orthopedagogische en didactische interventies	11
H 3	Opzet onderzoek	13
3.1	Inleiding	13
3.2	Onderzoeksgroep	13
3.3	Communicatie	13
3.4	Instrumenten voor verzamelen gegevens	14
H 4	Resultaten onderzoek	15
4.1	Inleiding	15
4.2	Resultaten onderzoeksvraag 1	16
4.2.1	Resultaten deelvraag 1	16
4.2.2	Resultaten deelvraag 2	18
4.3	Resultaten onderzoeksvraag 2	20
4.3.1	Resultaten deelvraag 1	20
4.3.2	Resultaten deelvraag 2	22
H 5	Conclusies, discussie en aanbevelingen	24
5.1	Inleiding	24
5.2	Conclusies onderzoeksvraag 1	24
5.3	Conclusies onderzoeksvraag 2	26
5.4	Conclusie centrale vraagstelling	27
5.5	Verbreding met vergelijkbaar onderzoek	27
5.6	Discussie	28
5.7	Aanbeveling	30

Literatuurlijst		31
Bijlagen		34
1	Kwaliteitsvragenlijst	34
2	Resultaten kwaliteitsvragenlijst	41

Samenvatting

Docenten hebben het gevoel dat ze gestoord worden in hun professionele handelen in de klas en dat onderwijs geven niet meer op de eerste plaats komt (Meijer, 2009; Goei & Kleijnen, 2009).

Op het Nuborgh College Veluvine in Nunspeet voelen de docenten van het bovenbouwteam zich handelingsverlegen ten aanzien van leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen. Veel docenten vinden de aanwezigheid van leerlingen met deze gedragsproblematiek storend voor andere leerlingen. Volgens hen krijgen andere leerlingen daardoor minder aandacht. Het doel van dit onderzoek is het aanreiken van handelingswijzen aan docenten, welke zij kunnen gebruiken om beter tegemoet te komen aan de ontwikkelings-, ondersteunings-en onderwijsbehoeften van leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen.

Deze doelstelling heeft geleid tot de volgende centrale vraagstelling: "Wat hebben docenten van het Nuborgh College Veluvine in de bovenbouw van het VMBO nodig, om een adequate omgeving te bieden, zodat zij beter tegemoet kunnen komen aan leerlingen met externaliserende gedragsproblemen?"

De ambitie van dit onderzoek is uiteindelijk het verminderen van incidenten betreffende leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen. De onderzoeksvragen in dit onderzoek zijn gericht op ervaringen en ondersteuningsbehoeften van docenten ten aanzien van leerlingen met externaliserend gedrag.

Dit onderzoek heeft aangetoond dat de deelnemende docenten aan dit onderzoek kennis hebben van effectief werkende interventies ten aanzien van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. Echter, in de praktijk van het lesgeven, weten zij niet hoe zij deze interventies dienen toe te passen. Docenten hebben ondersteuning nodig in het toepassen van positief werkende interventies.

De resultaten van dit onderzoek worden gepresenteerd aan de centrale directie van het Nuborgh College en kunnen als vertrekpunt dienen voor het ontwikkelen en implementeren van een school breed onderwijszorgarrangement.

In dit hoofdstuk staan de aanleiding (1.1), doelstelling (1.2), centrale vraagstelling (1.3) en de onderzoeksvragen met de daarbij behorende deelvragen (1.4) beschreven.

1.1 Aanleiding onderzoek

Nuborgh College Veluvine

Het surveyonderzoek wordt uitgevoerd op het Nuborgh College, locatie Veluvine. Op deze locatie wordt de theoretische leerweg van het VMBO leerjaar 1 t/m 4 aangeboden. De basis- en kader leerlingen, gaan na twee jaar naar een andere locatie in Elburg. De Veluvine biedt ook de onderbouw, leerjaar 1,2 en 3, van de HAVO aan. Er zijn twee docententeams op deze locatie, namelijk een onderbouw- en een bovenbouw team. Dit onderzoek richt zich op de docenten van het bovenbouw team.

De docenten van het bovenbouwteam voelen zich handelingsverlegen t.a.v. leerlingen met externaliserende gedragsproblemen op het Nuborgh College Veluvine. Veel docenten vinden de aanwezigheid van leerlingen met deze gedragsproblematiek storend voor andere leerlingen. Volgens hen krijgen andere leerlingen daardoor minder aandacht.

De docenten hebben het gevoel dat ze gestoord worden in hun professionele handelen in de klas en dat onderwijs geven niet meer op de eerste plaats komt (Meijer, 2009; Goei & Kleijnen, 2009). Externaliserende gedragsproblemen, zoals brutaal, agressief, dwars en ongeconcentreerd gedrag, leiden met name tot handelingsverlegenheid bij docenten (Goei & Kleijnen, 2009).

De docenten in het bovenbouwteam zijn onvoldoende op de hoogte van passende interventies voor leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. In de praktijk worden deze leerlingen apart gezet in de klas of worden de leerlingen verwijderd uit de les vanwege gezagsondermijnd gedrag. In een studie over de professionele ontwikkeling van leraren onderstrepen Van Veen e.a. (2010) het belang om de interventies goed in te bedden in het schoolbeleid. Tegelijk zou effectieve professionalisering volgens hen ook moeten aansluiten bij de specifieke problemen die leraren hebben. De ambitie van dit onderzoek is om duidelijk in kaart te brengen wat er nodig is om te zorgen dat de docenten uit het bovenbouw team adequaat om kunnen gaan met leerlingen met externaliserende gedragsproblemen.

1.2 Doelstelling onderzoek

Docenten van het Nuborgh College Veluvine in de bovenbouw van het VMBO een handelingswijze aanreiken, welke zij kunnen inzetten om beter tegemoet te komen aan de ontwikkelings- ondersteunings- onderwijsbehoeften van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. Met als uiteindelijke doel het verminderen van incidenten betreffende leerlingen met externaliserende gedragsproblemen.

1.3 Centrale vraagstelling

Wat hebben docenten van het Nuborgh College Veluvine in de bovenbouw van het VMBO nodig, om een adequate omgeving te bieden, zodat zij beter tegemoet kunnen komen aan leerlingen met externaliserende gedragsproblemen?

1.4 Onderzoeksvragen en deelvragen

Onderzoeksvraag 1

Welke ervaringen hebben docenten in de bovenbouw van het Nuborgh College Veluvine met leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen?

Deelvragen

1. Op welke wijze lukt het docenten om te gaan met leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen?
2. Wat gebeurt er volgens docenten als leerlingen externaliserende gedragsproblemen vertonen?

Onderzoeksvraag 2:

Welke ondersteuningsbehoeften hebben docenten in de bovenbouw van het Nuborgh College Veluvine voor het creëren van een adequate omgeving voor leerlingen met externaliserende gedragsproblemen?

Deelvragen

1. Welke (ortho-) pedagogische- en didactische interventies hebben volgens docenten van het bovenbouw team een positieve invloed op een adequate omgeving voor leerlingen met externaliserende gedragsproblemen?
2. Welke ondersteunings- en professionalisering behoeften hebben docenten in de bovenbouw betreffende leerlingen met externaliserende gedragsproblemen?

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden vanuit de literatuur een aantal kernbegrippen behandeld, welke zijn toegespitst op de verlegenheidssituatie en de centrale vraagstelling. De beschreven begrippen staan centraal in dit onderzoek. Naast externaliserende gedragsproblemen (2.1.1), handelingsverlegenheid (2.1.2) en adequate leeromgeving (2.1.3) zullen begrippen als samenwerking (2.1.4), ondersteunings- en professionaliseringsbehoeften (2.1.5) en orthopedagogische en didactische interventies (2.1.6) worden behandeld. Vanuit de literatuur worden inzichten geïntegreerd met eigen ervaringen in de praktijk. Vliegeren zou een metafoor kunnen zijn voor het omgaan met gedragsproblemen op school. Het draait bij vliegeren om niets anders dan het vinden van de juiste balans, waarbij rekening wordt gehouden met verschillende factoren zoals de wind, het soort vlieger en de juiste techniek. Ook bij het omgaan met gedragsproblemen draait het om het vinden van de juiste balans. Een docent dient zijn gedrag, communicatie, instructie en les inhoud aan te passen aan de leerlingen. Het rapport van de Onderwijsraad (2010) stelt dat onderwijs aan leerlingen met gedragsproblemen vraagt om goed onderwijs, dat wil zeggen effectief (resultaat gericht en helder gestructureerd), ordelijk en goed opgezet (aangepast aan de leerling, op maat).

2.1.1 Externaliserende gedragsproblemen

Onder externaliserende gedragsproblemen wordt gedrag verstaan dat naar buiten toe gericht is. Voorbeelden van dit gedrag zijn: agressie, overactief gedrag en ongehoorzaamheid.

Van der Ploeg (2007) beschrijft leerlingen met externaliserend gedrag als personen die de eigen ervaren problemen naar buiten toe uiten. Ze richten zich op objecten en andere mensen die zich bevinden in hun omgeving.

Martine Delfos (2007) bevestigt dit en spreekt, bij kinderen die externaliserend gedrag vertonen, van acting-out gedrag. Zij voegt eraan toe dat deze kinderen een gebrek aan zelfcontrole hebben, waardoor ze geregeld met hun omgeving in conflict komen. Het kind kan afwijzing en irritatie oproepen. Ook Sipman (2009) spreekt ervan dat de omgeving "last" heeft van externaliserend gedrag. Bij leerlingen die gedragsproblemen vertonen is vaak sprake van onmacht. De omgeving, in dit geval school, heeft de taak om dit te signaleren en op zoek te gaan naar de hulpvraag. Sipman (2009) bevestigt dit en benoemt dat het probleemgedrag van een kind geïnterpreteerd dient te worden als een hulpvraag.

Externaliserend gedrag komt vaker voor bij jongens dan bij meisjes en is onder andere biologisch van aard. Bij jongens is het hormoon testosteron hoger dan bij meisjes, waardoor er eerder sprake zal zijn van een hogere mate van (fysieke) agressie (Delfos, 2007).

2.1.2 Handelingsverlegenheid docenten

Handelingsverlegenheid is een subjectief en relatief begrip. De ene docent ervaart in vergelijkbare situaties meer stress dan de andere.

Docenten hebben te maken met vragen en behoeften van mensen en hebben daarnaast te maken met de wet en normen en waarden in de eigen schoolcontext. Deze handelingsruimte is een bron voor dilemma's en dus spanning en eventueel stress (Pines, 2002 & Van der Wolf & Van Beukering, 2009). Datgene wat de docent ervaart en benoemt, zoals twijfels, stress, tekorten in kennis, kan worden opgevat als handelingsverlegenheid.

Op school vinden veel docenten de aanwezigheid van kinderen met vooral externaliserende gedragsproblemen storend voor andere leerlingen, die daardoor minder aandacht krijgen. Deze gedragsproblemen leiden tot handelingsverlegenheid bij docenten (Goei & Kleijnen, 2009). Ook Smeets, Van der Veen, Derriks en Roeleveld (2007) rapporteren dat docenten noemen dat 26%

van de leerlingen uit hun klas als problematisch kan worden gezien. Volgens professor Grietens (2007) zijn de toegenomen eisen voor zowel docenten als leerlingen één van de oorzaken van de toename van het aantal leerlingen met gedragsproblemen op school.

Docenten ervaren leerlingen met gedragsproblemen over het algemeen als ongehoorzaam, ongepast, onbetrouwbaar en onberekenbaar. Deze leerlingen voldoen niet aan de gestelde verwachtingen en zij houden zich meestal niet aan regels en afspraken. De vraag dient zich aan wanneer er nu sprake is van probleemgedrag. Iedere docent heeft zijn eigen visie op probleemgedrag en in verschillende situaties zal het gedrag veranderen.

Volgens Van der Wolf & Van Beukering (2009) zijn gedragsproblemen per situatie verschillend en hebben ze een relationeel en communicatief aspect. Er bestaat geen absolute maat voor “goed” of “slecht” gedrag. Gedrag is dus relatief en gedragsproblemen zijn meestal tijdelijk van aard (fluctueren). Van der Ploeg (2007) bevestigt dit en stelt dat probleemgedrag een handeling is, waarvan de beoordeling het resultaat is van de interpretaties van betrokkenen. Om een kader te bieden van wat probleemgedrag is, hebben Van der Wolf en Van Beukering (2009) op basis van beschrijvingen van probleemgedrag de volgende typen gedefinieerd:

Acht typen van probleemgedrag (Van der Wolf & Van Beukering, 2009)
Dwars, dwingend, onrustig, brutaal
Agressief, dominant, niet sociaal, niet eerlijk, regels schendend
Druk, ongeconcentreerd, overbeweeglijk, impulsief
Wisselende buien, onvoorspelbaar, explosief, angstig, snel beledigd
Weinig motivatie, slechte werkhouding, zwak presterend
Moeilijk contact, niet communicatief, eenzijdig gericht
Stil, gesloten, weinig aansluiting, angstig, passief, somber
Onzeker, weinig zelfvertrouwen, faalangstig, dwangmatig

2.1.3 Adequate leeromgeving

Leerlingen met externaliserende gedragsproblemen hebben behoefte aan een adequate omgeving waarin zij zichzelf kunnen ontwikkelen. Een omgeving waarin zij zich veilig voelen en zich kunnen ontspannen. Pas als een leerling zich veilig, gewaardeerd en begrepen voelt en zich kan ontspannen, kan het ook weer komen tot ontwikkeling Delfos (2007). Om een goede kennisoverdracht en de ontwikkeling van vaardigheden te realiseren, is het belangrijk dat leerlingen zich veilig voelen op school. Stevens (1997) pleit voor een pedagogisch en didactisch klimaat waarin leerlingen zich mentaal veilig voelen, zodat zij zich optimaal kunnen ontwikkelen. Donkers (2011) benoemt ook het belang van een veilig, pedagogisch klimaat in de klas. Hij stelt dit als basisvoorwaarde voor het bieden van ontwikkelingskansen voor zowel zorgleerlingen als voor leerlingen die geen gedragsproblemen laten zien.

De docent speelt een belangrijke rol in het zorgdragen voor deze adequate leeromgeving en in het beïnvloeden van de ontwikkeling van de leerling. Volgens de theorie van Marzano (2010) staat de leraar centraal en heeft de leraar de taak tot het aanleren van vaardigheden bij leerlingen en te komen tot kennisoverdracht. Ook Van der Wolf & Van Beukering (2009) benoemen dat de docent centraal staat. De docent moet volgens hen goed adaptief onderwijs bieden. Zij hebben als uitgangspunt dat 95% van het aanpakken van gedragsproblemen gerealiseerd kan worden in het primaire proces, in de relatie tussen de leraar en de leerlingen.

Hattie (2003) bevestigt dit met de uitkomsten van zijn metastudie. De resultaten uit zijn onderzoek laten zien dat, naast de leerling zelf, de docent de grootste invloed heeft op de ontwikkeling van het kind. Ook Van Dijk & Cauffman (2010) stellen, met hun boek over oplossingsgericht werken in het onderwijs, de leraar centraal in zijn streven leerlingen zich optimaal te laten ontplooiën. De houding

van docenten ten opzichte van leerlingen met leer- en gedragsproblemen is cruciaal voor het welbevinden van de leerlingen op school.

Docenten die structuur bieden en hun les goed organiseren, vormen hiermee de basis voor didactisch en pedagogisch handelen. Taghon (2008) bevestigt dat leerlingen met externaliserende gedragsproblemen juist behoefte hebben aan duidelijkheid en structuur.

Van der Wolf & Van Beukering (2009) bevestigen de mening van Taghon en spreken van het belang van goed klassenmanagement. Een goede docent zorgt ervoor dat een leerling op school met leren bezig is. Een goede voorbereiding en een goede organisatie zijn hierbij voorwaarden. Expertleraren nemen in hun lessen een aantal maatregelen, die erop gericht zijn om probleemgedrag te voorkomen (Emmer & Stough, 2001).

2.1.4 Samenwerking

Leerling en onderwijsomgeving

Het transactionele interactiemodel (Van der Ploeg, 1998) benadrukt het belang van de relatie tussen de leerlingen en de onderwijsomgeving. Hoebe (1993) bevestigt dit en voegt eraan toe dat de interactie tussen kinderen en belangrijke anderen een betekenisvolle rol spelen bij de ontwikkeling van een positief sociaal-emotionele ontwikkeling.

Het is voor een docent dus belangrijk om contact te hebben met een leerling. Volgens Van Dijk & Cauffman (2010) draait het in het onderwijs vooral om communicatie. De manier van communiceren bepaalt of er een relatie is of niet. Het is dus belangrijk dat er optimaal wordt gecommuniceerd met elkaar. Door in gesprekken te schakelen tussen inhoud- en betrekkningsniveau geef je erkenning aan iets of iemand. Hierdoor zal de ander zich eerder veilig voelen en kan de kern worden geraakt in het gesprek. Dit kan bevorderend werken voor de relatie met de ander.

Eén van de drie psychologische basisbehoeften (Ryan & Deci, 2000) is de relatie. Leerlingen leren van elkaar en hun omgeving. Een goede relatie tussen leerlingen onderling en tussen leerlingen en de docent is dus van belang. Bors en Stevens (2010) benoemen dat als er op school tegemoet wordt gekomen aan de psychologische basisbehoeften, er bij de leerling sprake is van welbevinden, motivatie, inzet en zin in leren. Ook Vygotsky (1978, geciteerd in Feldman, 2012) onderstreept het belang van de probleemoplossende interactie tussen kinderen onderling en volwassenen.

Ouders en school

Scholen dienen in een vroeg stadium preventief contact te zoeken met ouders. School is verantwoordelijk voor het signaleren van eventuele problemen of zorgen bij leerlingen. Deze signalen moeten tijdig worden opgemerkt en besproken, zowel met collega's als met ouders. Voor het stimuleren van wenselijk gedrag en het effectief aanpakken van ongewenst gedrag, is het belangrijk dat de docent intensief samenwerkt met de ouders (Overveld, 2010; Epstein, Atkins, Cullinan, Kutash & Weaver, 2008; De Lange, Matthys, Follen, Addink, Oudhof & Vermeij, 2012). Samenwerking tussen school en ouders kan namelijk een positief effect hebben op de cognitieve prestaties en het gedrag van kinderen (Overmaat & Boogaard, 2004; Onderwijsraad, 2010). Om een goede samenwerking te bewerkstelligen, zal er een goede relatie tussen school, ouders en de leerling moeten zijn. Van Mulligen Gieles & Nieuwenbroek (2001) spreken van een dynamische driehoek. Deze driehoek zal in evenwicht moeten zijn, waarbij rekening moet worden gehouden dat een kind altijd loyaal is aan de ouders.

Epstein (2001) benoemt dat betrokkenheid van ouders onmisbaar is, als er gesproken wordt over het school breed aanpakken van onderwijs. Als familieleden zich onderdeel voelen van een school, zijn zij eerder bereid om samen met de professionals adequate strategieën te bedenken en vorm te geven. Het bevorderen van een veilige schoolomgeving en het terugdringen van gedragsproblemen kan worden gerealiseerd door de betrokkenheid van ouders (Muscott, Szczesiul, Berk, Staub, Hoover, & Perry-Chisholm, 2008).

Onderwijsomgeving

Vanuit de ecologische benadering (Van der Ploeg, 2007) kan worden gesteld dat de docent en de omgeving waarin de docent werkt, van invloed is op de effectiviteit van interventies die helpen bij het omgaan met gedragsproblemen.

Docenten werken in een team en hebben te maken met een schoolorganisatie. Het handelen van docenten wordt mede bepaald door de mate waarin zij zich gesteund zien door collega's en het management. Het pedagogische beleid en het leiderschap van leidinggevendenden zijn dus van invloed op dat wat de docent in de praktijk laat zien (Marzano, 2003). Een belangrijk aspect is de mate waarin de docent de gelegenheid krijgt om zich professioneel te ontwikkelen in het omgaan met leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen.

Leerlingen met gedragsproblemen hebben behoefte aan effectief adaptief onderwijs, waarbij de leraar centraal staat en zich gesteund voelt op schoolniveau. Dit type onderwijs vergt een teamvisie en een cultuur op school, waarbij een gezamenlijke verantwoordelijkheid zichtbaar is (Pameijer, Van Beukering & De Lange, 2009). Het is dus van belang dat er duidelijke, team overstijgende afspraken worden gemaakt aangaande leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. De schoolleider/ teamleider speelt in dit proces een belangrijke rol. Uit een literatuuronderzoek van Rafoth en Foriska (2006) blijkt dat de leidinggevende een belangrijke rol speelt in het goed laten functioneren van een samenwerkend docententeam. Vooral bij de aanpak van problemen rond leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen is dit erg belangrijk.

Schoolbrede onderwijsarrangementen zijn volgens verschillende bronnen het meest effectief voor zowel leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften als voor reguliere leerlingen (Blok & Breetveld, 2004; Hofman, De Jong, Heeringa & Amsing, 2009). Deze brede onderwijszorgarrangementen geven de docent tools in handen om professioneel te handelen en/of zich daarin te ontwikkelen. Er dient op school en vooral in het Voorgezet Onderwijs te worden gestreefd naar een eenduidig, veilig pedagogisch klimaat. Door zoveel mogelijk op elkaar af te stemmen, kan probleemgedrag worden voorkomen. Safran & Oswald (2003) bevestigen dit en spreken over systeem barrières in het voortgezet onderwijs. Zij benadrukken het belang van intensieve samenwerking en afstemming tussen docenten. Van Veen e.a. (2010) benadrukken dat interventies goed dienen te worden ingepast in het beleid van de school. Het aansluiten bij de specifieke problemen die docenten ervaren, is volgens hen belangrijk voor een effectieve professionalisering.

Ook Goei (2010) bepleit een schoolbrede aanpak, preventie, positieve benadering van leerlingen, gegevensverzameling en een nauwe samenwerking tussen school en ouders.

2.1.5 Ondersteunings- en professionaliseringsbehoeften

Docenten hebben professionele feedback nodig bij het bieden van de juiste ondersteuning aan leerlingen. Docenten worden niet voldoende voorbereid op de toename van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen wanneer ze het uitsluitend cursussen over gedragsproblemen volgen. Er is bij gedragsproblematiek namelijk niet één manier van handelen. Veel belangrijker is het dat docenten actief leren met en van elkaar hoe met deze problematiek om te gaan.

Er zit veel kennis onder de docenten. Deze kennis zou kunnen worden gedeeld met elkaar door bijvoorbeeld het bezoeken en nabespreken van elkaars lessen. Scholen zouden moeten investeren in intervisie en begeleiding van docenten in het leren reflecteren op hun eigen gedrag, zodat ze meer inzicht krijgen in wat dit gedrag met henzelf en met de ander doet. Korthagen & Vasalos (2002) zijn voorstander van het vergroten van reflectievaardigheden van docenten. Een docent ontwikkelt hiermee zijn professionele identiteit.

Aanvullend kan door middel van bijvoorbeeld verdiepingscursussen kennis worden opgedaan over verschillende gedragsbeelden. Onderzoek laat zien dat docenten niet alleen leren van opleiding en bijscholing, maar vooral van het op een actieve manier toe eigenen van kennis (Harinck & Van Brakel,

2009; Harinck, 2009a; Van Haren, Wichers-Bots & Blonk, 2008). Het is belangrijk dat de docenten hun kennis delen met anderen. Weggeman (2007) bevestigt dit en benadrukt dat het er om gaat dat een professional zijn kennis met anderen deelt, ontwikkelt, verantwoordelijkheid neemt en aflegt, waarbij autonoom handelen in balans is met het samenwerken met anderen.

2.1.6 Orthopedagogische en didactische interventies

Leerlingen hebben duidelijkheid nodig. Gedragsproblemen kunnen worden voorkomen, wanneer de docent de leerlingen voorziet van goede instructie en daarnaast goede feedback geeft op zijn of haar vertoonde gedrag.

In verschillende onderzoeken wordt steeds weer de nadruk gelegd op het feit dat leerlingen belang hebben bij een goede (directe) instructie en feedback (Hattie, 2009; Marzano, 2010).

Een docent kan via gerichte instructie en begeleiding leerlingen adequaat ondersteunen. Een goede instructie kenmerkt zich door veel interactie tussen docent en leerling, waarbij de docent aansluit bij de voorkennis van de leerling. Daarnaast zal de instructie moeten worden gericht op de ervaringswereld van de leerling (Van der Wolf & Van Beukering, 2009). Leerlingen didactisch uitdagen en het onderwijs afstemmen op de mogelijkheden van ieder individu, heeft invloed op de motivatie van leerlingen (Van Emst, 2002).

Interventies bij probleemgedrag

Er zijn vele manieren om gedrag te corrigeren. Iedere docent heeft zijn eigen beleving over de mate waarin een gedragscorrectie negatief of positief is. Iedere docent heeft zijn persoonlijke constructen en handelt vaak vanuit deze constructen. Mensen oordelen volgens de personal constructtheorie op basis van eigen, opgebouwde opvattingen en overtuigingen (Kelly, 1955, 1963, in Jansen 2007).

Er zijn twee manieren om gedrag te corrigeren op een adequate wijze. De eerste is het herinneren aan afgesproken regels en gewenst gedrag en de tweede is het begrenzen van ongewenst gedrag en het gewenste gedrag verlangen.

Retorische vragen over duidelijk probleemgedrag, onnodige dreigementen en gezagsvertoon, loze waarschuwingen en te lang stilstaan bij een probleem, zijn over het algemeen minder geschikte gedragscorrecties (Van der Wolf & Van Beukering, 2009).

Interventies die uitgaan van een positieve benadering, zoals straffen als pedagogische maatregel, het gericht oefenen van gewenst gedrag en constructief samenwerken met ouders, zijn algemene interventies die kunnen worden toegepast bij probleemgedrag (Van der Wolf & Van Beukering, 2009).

Positief gedrag

Een docent kan zichzelf veel lesverstoringen en de daaruit voortvloeiende stress besparen, als een probleem op tijd kan worden voorkomen door middel van ingrijpen. Voorkomen is beter dan genezen! (Van Acker, 2005). Als nieuw, positief gedrag wordt bekrachtigd door de docent, neemt het ongewenste gedrag af. Versterkend reageren op positief gedrag van leerlingen en het negeren van negatief gedrag, zijn volgens Krab, Engelen- Snterse en Boer- Boosman (2000) goede interventies om gedrag in positieve zin te veranderen.

Docenten, die positieve feedback geven voor goed gedrag van leerlingen, hebben te maken met minder gedragsproblemen dan docenten die leerlingen aanhoudend blijven bekritisieren, aldus Bateman & Golly (2008). Feedback is een krachtig middel om de ontwikkeling van de leerling positief te beïnvloeden. Dit geldt voor alle leerlingen, maar vooral ook voor leerlingen met gedragsproblemen (Van der Wolf & Van Beukering, 2009). Belangrijk is dat de feedback specifiek is en niet globaal of dubbelzinnig. Effectieve feedback is het verkleinen van de afstand tussen waar de leerling staat en waar hij naar toe wil (Hattie en Timperley (2007). Iedere leerling heeft behoefte aan een positieve bevestiging van zijn of haar (leer)gedrag. Ebbens & Ettekoven (2005) benadrukken dat een docent een optimistisch verwachtingspatroon van een leerling dient te hebben.

Bekrachten in de vorm van belonen, vergroot de kans dat gewenst gedrag terugkomt Golly & Sprague, 2009). Daarnaast stellen zij dat een goede docent goed gedrag moet blijven bekrachten, totdat het een automatisme is geworden.

Ook Goei (2010) benadrukt dat het positief bekrachten van goed gedrag bijdraagt aan de motivatie van leerlingen. Oplossingsgericht kunnen werken, complimenteaus zijn en zowel non-verbaal als verbaal bekrachten, zijn belangrijke eigenschappen die docenten zouden moeten bezitten (Van Dijk & Cauffman, 2010).

Docenten hebben de taak leerlingen te betrekken bij het leerproces, zodat zij intern gemotiveerd raken om te leren. Leerlingen kunnen elkaar ondersteunen en motiveren als ze samen kunnen leren en als ze leren elkaar feedback te geven. Docenten kunnen dit proces op gang brengen, begeleiden en bijsturen. Als dit proces goed wordt begeleid, kan de motivatie en zelfwaardering van de leerling worden vergroot.

Selman (2003) is voorstander van het vergroten van de zelfwaardering en sociale vaardigheden van leerlingen, als aanvulling op het onderwijsprogramma. Het groepswork op school, mits goed begeleid, kan hierin een belangrijke rol spelen.

Negatief gedrag

In het onderwijs heerst vaak nog een sfeer, waarbij men het gedrag van een leerling wil veranderen door middel van straffen. Deze manier is vooral effectief voor het tijdelijk stoppen van het gedrag, maar er wordt meestal geen nieuw gedrag mee aangeleerd. Ook wordt het ongewenste gedrag hiermee niet afgeleerd (Delfos, 2006).

Ervaren docenten die lesgeven aan grote, drukke klassen, handelen vaak op routine en op gevoel. Vaak hanteren zij straffen als maatregel om gedrag te stoppen. De Jong & Berg (2004) bevestigen dit en voegen eraan toe dat bij docenten die op intuïtie lesgeven en vooral bestraffend corrigeren, weinig ruimte is voor het aanleren van wenselijk gedrag. Het is belangrijk dat docenten, die leerlingen uit de les verwijderen, na afloop met de leerling in gesprek gaan. Op deze manier kan de docent aan de leerling uitleg geven over de reden van de lesverwijdering. Op deze manier leert een leerling van de situatie. Bateman & Golly (2008) benoemen dat het belangrijk is dat de docent in geval van lesverwijdering zorgt voor een terugkoppeling naar de leerling.

Docenten die een leerling uit de les verwijderen, hebben niet de juiste afstemming gevonden om de leerling van onderwijs te voorzien in de klas. Velderman (2007) noemt tot slot dat vrijwel alle onderzoekers kanttekeningen plaatsen bij de "uitstuurmaatregel". Deze maatregel leidt volgens hem vaak tot een negatieve communicatie tussen de docent en de leerling.

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een beschrijving gegeven van de onderzoeksgroep (3.2) en de wijze van communicatie in verband met dit onderzoek (3.3). Ook wordt beschreven welke instrumenten de onderzoeker heeft ingezet om de gegevens te verzamelen (3.4).

3.2 Onderzoeksgroep

Een manier om tot kennis te komen is het doen van onderzoek. Als zich in een bepaalde situatie problemen voordoen, dan wil de onderzoeker weten waarom het probleem zich voordoet (Harinck, 2010). In dit onderzoek is de situatie gerelateerd aan en uitgevoerd in het bovenbouw team van het Nuborgh College Veluvine. Welke ondersteuning hebben zij nodig ten behoeve van het omgaan met leerlingen die externaliserende gedragsproblemen laten zien. Het team bestaat uit 10 docenten (N=10), waarbij 4 docenten meer dan 25 jaar onderwijservaring hebben. De andere 6 docenten hebben tussen de 10 en 15 jaar onderwijservaring. Het bovenbouwteam geeft hoofdzakelijk les aan VMBO-klassen uit de bovenbouw (leerjaar 3 en 4). De leeftijd van de leerlingen waaraan les wordt gegeven varieert van 14-17 jaar.

3.3 Communicatie

In november 2012 heeft de onderzoeker samen met een collega-student een discussie gevoerd met de directie. In dit gesprek is er gezamenlijk gebrainstormd over het onderwerp onderwijs en gedrag op de locatie. Het doel van dit gesprek was het bespreken van positieve en negatieve punten op het gebied van zorg op de locatie.

In Januari 2013 heeft de onderzoeker een gesprek gehad met de locatie directie van de Veluvine. Hier is een voorstel over het onderwerp van het praktijk onderzoek gedaan. De directie was positief en erkende de gekozen verlegenheidssituatie.

De onderzoeker heeft de onderzoeksactiviteiten zodanig georganiseerd, dat de docenten er minimaal last van hebben gehad. De onderzoeker heeft aandacht besteed aan vertrouwelijkheid en anonimiteit. Een onderzoeker dient een veilig klimaat te scheppen en daarnaast deugdzam te handelen (De Lange, Schuman & Montesano Montessori, 2010).

De onderzoeker heeft begin april 2013 in een teamvergadering een presentatie gehouden. In deze presentatie heeft hij ter inleiding één en ander verteld over de opleiding Master SEN en over zijn eigen visie op onderwijs en gedrag. Vervolgens heeft de onderzoeker zijn onderzoeksopzet met het daarbij behorende tijdspad gepresenteerd. Hij heeft zijn collega's van het bovenbouwteam gevraagd om deel te nemen aan zijn onderzoek. Na afloop van deze vergadering heeft hij een discussie geleid over het onderwerp van het onderzoek. Aansluitend hebben de collega's een digitale vragenlijst ingevuld.

Begin mei 2013 heeft de onderzoeker een tussenevaluatie gedaan, waarin hij de stand van zaken heeft besproken met de collega's uit het bovenbouwteam en de directie.

Eind mei heeft de onderzoeker een presentatie gegeven, waarin hij de onderzoeksresultaten en aanbevelingen voor implementatie heeft verteld. Alle collega's en directieleden waren hierbij aanwezig.

3.4 Instrumenten voor verzamelen gegevens

In dit onderzoek zijn de gegevens verzameld door middel van een vragenlijst. Zowel voor de vraagstelling als voor de antwoorden is het Teacher Stress Reduction-project van Everaert en Van der Wolf (2001-2006) gebruikt. De kwaliteitsvragenlijst is via een intern enquête programma van Beekhuizen & Terpstra afgenomen (zie bijlage 2).

Dit schriftelijke instrument is een gestructureerd instrument en bestaat uit een aantal vragen en stellingen en daarbij behorende antwoorden. De vragen zijn erop gericht de respondent zich te laten uitspreken over het onderwerp externaliserende gedragsproblemen. Er is gekozen voor een vragenlijst met hoofdzakelijk gesloten vragen en stellingen. Toch wordt bij een enkele vraag ook een open vraag gesteld. Deze keus is gemaakt om er zeker van te zijn dat er voldoende informatie uit de antwoorden wordt verzameld. Aangezien docenten een hoge werkdruk ervaren, heeft de onderzoeker ervoor gezorgd dat de docenten niet al te veel tijd kwijt waren aan het invullen van de vragenlijst. Docenten hebben net als leerlingen behoefte aan duidelijkheid, voorspelbaarheid en structuur. Het verzamelen van de informatie is door deze vragenlijst gestructureerd en ordelijk verlopen.

Om de gestelde onderzoeksvragen te beantwoorden zijn vragenlijsten het meest passende instrument, omdat er op een gestructureerde, nauwkeurige wijze informatie mee kan worden verzameld.

Vragenlijsten zijn geschikt om zowel meningen, ervaringen als inventarisaties helder te krijgen (Harinck, 2010).

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de resultaten van dit onderzoek beschreven, waarmee getracht wordt een antwoord te geven op de centrale vraagstelling van dit onderzoek: “Wat hebben docenten van het Nuborgh College Veluvine in de bovenbouw van het VMBO nodig, om een adequate omgeving te bieden, zodat zij beter tegemoet kunnen komen aan leerlingen met externaliserende gedragsproblemen?” Om de hierboven gestelde vraag te beantwoorden is het allereerst van belang dat duidelijk wordt wat de respondenten* verstaan onder externaliserende gedragsproblemen. Vervolgens dient de onderzoeker inzicht te krijgen in het handelen van docenten ten aanzien van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. Met het onderzoeksinstrument, zoals beschreven in hoofdstuk 3, is geprobeerd een beeld te krijgen van de manier waarop de docenten omgaan met leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. Inzichtelijk is gemaakt welke interventies respondenten toepassen ten aanzien van deze leerlingen. Tevens is er onderzoek gedaan naar de beleving van de docent in de praktijk en naar het vertoonde gedrag van een leerling met externaliserende gedragsproblemen.

Naast het handelen van de respondenten, zijn er in dit onderzoek gegevens verzameld over de aanwezige kennis bij de docenten, wat betreft effectieve interventies ten aanzien van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. Tot slot zijn de ondersteuningsbehoeften van de docenten van het bovenbouw team verzameld. Respondenten hebben aangegeven in welk type externaliserende gedragsproblemen zij ondersteuningsbehoeften hebben en op welke manier zij zich op dit gebied verder willen professionaliseren.

In hoofdstuk 4.2 worden de resultaten van onderzoeksvraag 1 en de daarbij behorende deelvragen weergegeven. Bij deze onderzoeksvraag staan het handelen, de interventies (praktijk) en de beleving van de docent centraal. In hoofdstuk 4.3 worden de resultaten van onderzoeksvraag 2 en de daarbij behorende deelvragen weergegeven. Bij deze onderzoeksvraag staan de interventies (theorie), ondersteuningsbehoeften en de professionalisering van de docenten centraal.

* aantal respondenten: N=10

4.2 Resultaten onderzoeksvraag 1

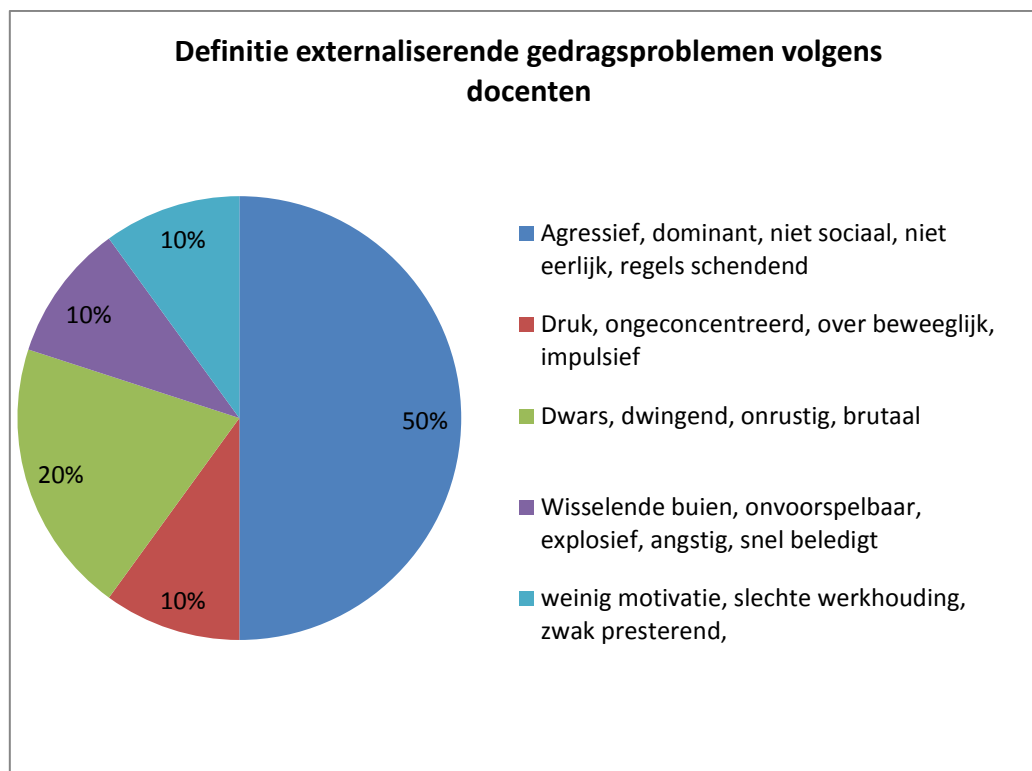
Welke ervaringen hebben docenten in de bovenbouw van het Nuborgh College Veluvine met leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen?

De aanleiding van dit onderzoek is de handelingsverlegenheid van de docenten van het bovenbouw team ten aanzien van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. Dit hoofdstuk geeft inzicht in de manier waarop zij in hun onderwijspraktijk handelen ten aanzien van deze leerlingen. Alle respondenten hebben antwoord gegeven op onderstaande vragen (N=10).

4.2.1 Resultaten deelvraag 1

Op welke wijze lukt het docenten om te gaan met leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen?

In de onderstaande figuur wordt duidelijk dat 50% van de respondenten uit het bovenbouw team onder externaliserende gedragsproblemen verstaat: agressief, dominant en niet sociaal gedrag. 20% verstaat hieronder dwars, dwingend, onrustig en brutaal.

Figuur 1. Definitie externaliserende gedragsproblemen

In tabel 1 op pagina 16 is zichtbaar dat 80% van de respondenten in voldoende mate om kan gaan met leerlingen die agressief, dominant, niet sociaal, niet eerlijk en regels schendend gedrag vertonen (groen gearceerd). Dit is het type gedragsprobleem welke in figuur 1 door 50% van de docenten is getypeerd als externaliserend.

Opvallend is dat 50% van de respondenten vindt dat hij of zij goed om kan gaan met leerlingen die druk, ongeconcentreerd, over beweeglijk en impulsief zijn (paars gearceerd). Dit is ten opzichte van de scores van de andere type gedragingen een hoog percentage. 60% van de respondenten kan in

voldoende mate omgaan met dwars, dwingend, onrustig en brutaal gedrag. Met leerlingen die weinig motivatie en een slechte werkhouding hebben kan ook 60% in voldoende mate omgaan. 80% geeft aan geen probleem te hebben met leerlingen die wisselende buien, onvoorspelbaar, explosief en angstig gedrag vertonen.

Uit deze tabel is te concluderen dat slechts een klein percentage van de respondenten ondersteuning nodig heeft ten aanzien van leerlingen met gedragsproblemen. Dit is zichtbaar in de laatste twee kolommen: “matig” en “onvoldoende” (geel gearceerd).

Externaliserende gedragsproblemen: Hoe gaat de docent er mee om?				
Type gedrag	Goed	Voldoende	Matig	Onvoldoende
Dwars, dwingend, onrustig, brutaal	10%	60%	30%	0%
Agressief, dominant, niet sociaal, niet eerlijk, regels schendend	0%	80%	20%	0%
Druk, ongeconcentreerd, over beweeglijk, impulsief	50%	30%	20%	0%
Wisselende buien, onvoorspelbaar, explosief, angstig, snel beledigd	0%	80%	20%	0%
Weinig motivatie, slechte werkhouding, zwak presterend	10%	60%	10%	20%

Tabel 1. Externaliserende gedragsproblemen

Interventies (praktijk)

In figuur 2 wordt zichtbaar dat 90 % van de respondenten het “contact maken tijdens de les” noemt als belangrijkste effectieve interventie ten aanzien van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. 70% noemt contact maken voor de les als effectieve interventie. Daarnaast noemt 80 % non-verbaal en verbaal waarschuwen als effectieve interventie ten aanzien van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. 40% van de docenten noemt straffen en apart zetten als effectieve interventie en tot slot wordt door 50% genoemd dat ook het negeren van irritant gedrag effectief docentengedrag is.

Slechts 10% van de respondenten geeft aan dat het geven van complimenten een effectieve interventie is bij dit probleemgedrag. Dit is opvallend aangezien de gegevens uit tabel 2 op pagina 21 laten zien dat 90% van de respondenten vindt dat het aanmoedigen en belonen van positief gedrag een effectieve interventie is ten aanzien van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen.

Figuur 2. Gedrag docent

4.2.2 Resultaten deelvraag 2

Wat gebeurt er volgens docenten als leerlingen externaliserende gedragsproblemen vertonen?

Beleving

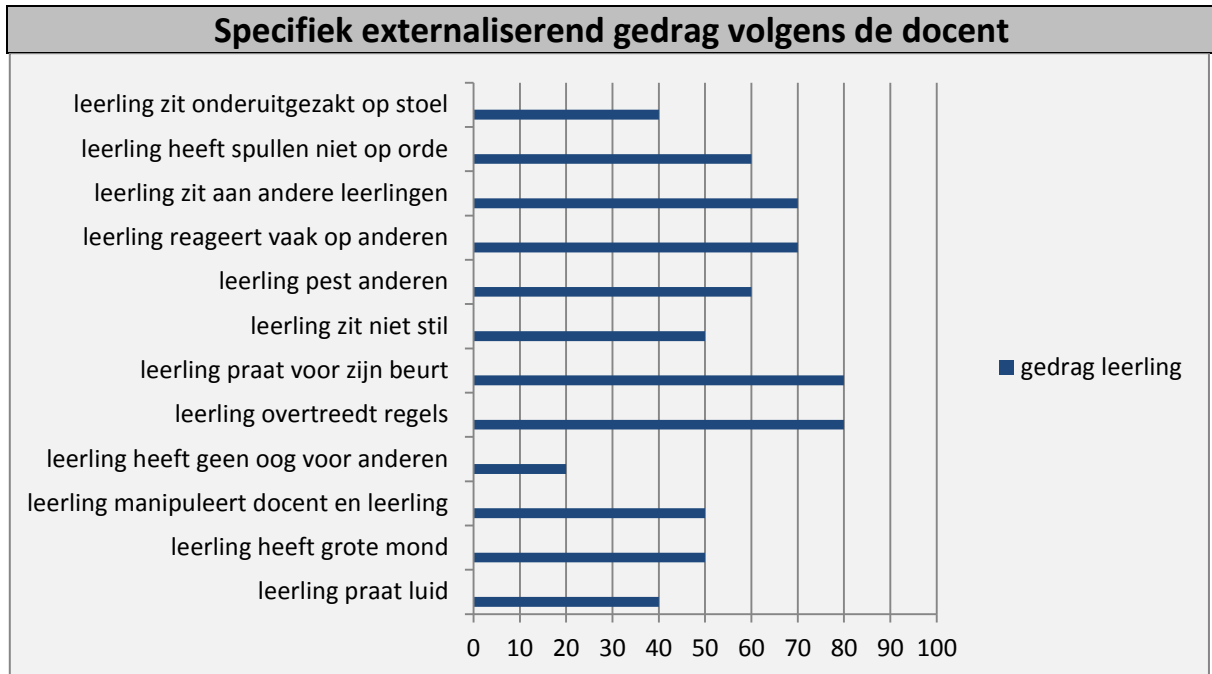
In figuur 3 is zichtbaar dat 50% van de respondenten boze gevoelens krijgt als leerlingen externaliserende gedragsproblemen vertonen. Daarnaast ziet 50% de leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen als een uitdaging. Een zeer klein percentage (10%) wordt er onzeker van of ervaart geen gevoelens. Gemeld moet worden dat er bij deze vraag meerdere antwoorden mogelijk waren.

Figuur 3. Gevoelens docenten

In figuur 4 op pagina 19 is zichtbaar welk specifiek gedrag de leerling met externaliserende gedragsproblemen volgens de respondenten kan laten zien. Bij deze vraag konden zij meerdere antwoorden geven. Een leerling die regels overtreedt en een leerling die voor zijn beurt praat scoren

de hoogste percentages (80%). Een leerling die reageert op anderen en aan andere leerlingen zit is door 70% van de respondenten gescoord. Een leerling die pest wordt door 60% gescoord, evenals de leerling die zijn spullen niet voor elkaar heeft. Tot slot scoren de docenten 50% voor een leerling met een grote mond en een leerling die manipulerend gedrag vertoont.

Figuur 4. Specifiek externaliserend gedrag

4.3 Resultaten onderzoeksvraag 2

Welke ondersteuningsbehoeften hebben docenten in de bovenbouw van het Nuborgh College Veluvine voor het creëren van een adequate omgeving voor leerlingen met externaliserende gedragsproblemen?

In dit hoofdstuk zal zichtbaar worden welke interventies ten aanzien van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen volgens respondenten effectief zijn. Daarnaast zal inzichtelijk worden gemaakt in welke mate zij behoefte hebben aan ondersteuning en voor welke gedragstype zij deze ondersteuning zouden willen krijgen. Tot slot is ook onderzocht op welke wijze zij zich verder willen professionaliseren. Alle respondenten hebben antwoord gegeven op onderstaande vragen (N=10).

4.3.1 Resultaten deelvraag 1

Welke (ortho-) pedagogische- en didactische interventies hebben volgens docenten van het bovenbouw team een positieve invloed op een adequate omgeving voor leerlingen met externaliserende gedragsproblemen?

Interventies (theorie)

Tabel 2 op pagina 21 laat zien welke interventies ten aanzien van externaliserende gedragsproblemen volgens respondenten werken in hun les. De volgens hen werkende interventies zijn in de tabel groen gearceerd. Contact maken tijdens de les (80%) en verbaal waarschuwen (90%) zijn interventies die volgens hen het beste werken. Ook het gebruik van humor (60% goed en 30 % voldoende) en het aanmoedigen/belonen van positief gedrag (50% goed en 40% voldoende) en is volgens de respondenten een interventie die goed werkt. Dit laatste is opvallend, aangezien in figuur 2 slechts 10% aangeeft dat hij leerlingen aanmoedigt door het geven van complimenten bij goed gedrag.

Verder maakt deze tabel duidelijk dat 80% (40% goed en 40% voldoende) van mening is dat de interventie rustig, empathisch en geduldig blijven een effectieve pedagogische maatregel is (geel gearceerd). Dit is merkwaardig te noemen, gezien de het resultaat uit figuur 3. Hier geeft namelijk 50% aan boos te reageren op externaliserend gedrag van leerlingen. Blijkbaar is er in dit geval een verschil tussen willen en kunnen.

Interventies die door de respondenten als niet-werkend zijn gelabeld en een matige en onvoldoende score hebben gekregen zijn: individueel aanspreken (70% matig en 10% onvoldoende), spiegelen van gedrag (40% matig en 20% onvoldoende), compromissen sluiten (50% matig en 30% onvoldoende), het waar mogelijk negeren van irritant gedrag (40% matig en 20% onvoldoende) en afstemming van het onderwijsaanbod op de onderwijsbehoeften van de leerling de leerling. Bovenstaande interventies zijn in de tabel rood gearceerd.

Welke interventies werken volgens de docent				
Interventie	Goed	Voldoende	Matig	Onvoldoende
Verbaal waarschuwen	90%	0%	10%	0%
Non verbaal waarschuwen	40%	20%	40%	0%
De leerling vaak de beurt geven tijdens les	20%	30%	20%	30%
Apart zetten in de klas	10%	50%	20%	20%
Straf geven als er niet geluisterd wordt	0%	50%	30%	20%
Werken met schrijfstraffen	0%	20%	50%	30%
Contact maken voor de les	50%	20%	20%	10%
Contact maken tijdens de les	80%	20%	0%	0%
Voor joker zetten in de klas	10%	40%	20%	30%
De leerling verantwoordelijke taken geven	10%	40%	20%	30%
Aanmoedigen /belonen van positief gedrag	50%	40%	10%	0%
Waar mogelijk irritant gedrag negeren	20%	20%	40%	20%
Rustig, empathisch en geduldig blijven	40%	40%	20%	0%
Humor gebruiken	60%	30%	10%	0%
Time-out aanpak: uit het lokaal naar teamleider	20%	30%	10%	40%
Time-out aanpak: uit het lokaal voor een adempauze	20%	40%	20%	20%
Individueel gesprek aan gaan tijdens de les	10%	10%	70%	10%
Spiegelen van gedrag	30%	10%	40%	20%
Compromissen sluiten over oplossingen	0%	20%	50%	30%
Afstemming onderwijsaanbod op onderwijsbehoeften van de leerling	10%	30%	40%	20%
Zelf een goed rolmodel zijn	10%	40%	50%	0%
De leerlingen herinneren aan gemaakte afspraken	20%	20%	60%	0%
Adequaat feedback geven op leertaak	30%	30%	40%	0%
Uitzoeken welke factoren het probleem beïnvloeden en deze vertalen in oplossingen	30%	60%	10%	0%

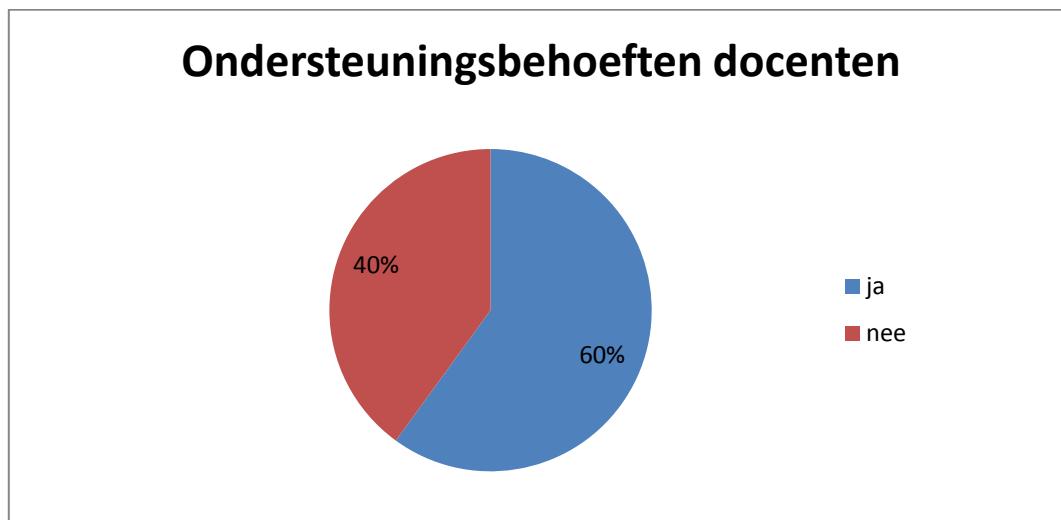
Tabel 2. Werkende interventies

4.3.2 Resultaten deelvraag 2

Welke ondersteunings- en professionalisering behoeften hebben docenten in de bovenbouw betreffende leerlingen met externaliserende gedragsproblemen?

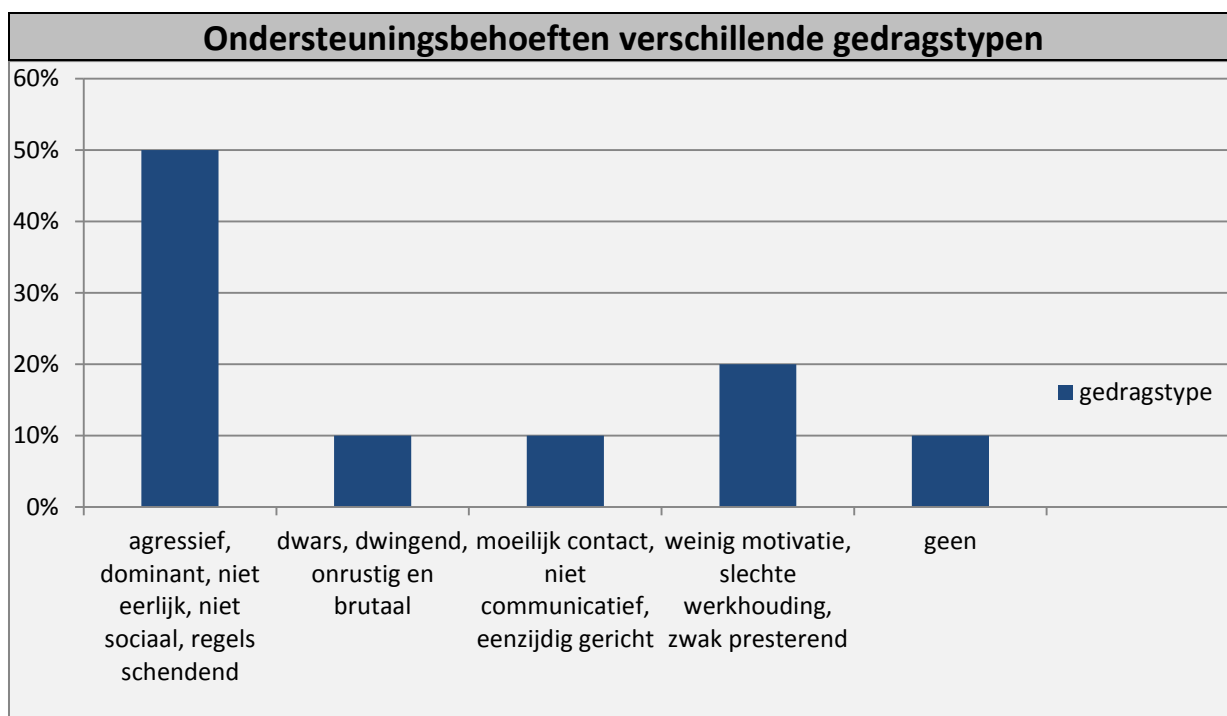
Ondersteuningsbehoeften

Figuur 5 laat zien dat 60% van de respondenten ondersteuningsbehoefte heeft op het gebied van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. In tabel 1 hebben zij aangegeven dat ze in voldoende mate kunnen omgaan met de verschillende externaliserende gedragsproblemen. Toch bevestigt dit figuur dat de docenten behoefte hebben aan ondersteuning.

Figuur 5. Ondersteuningsbehoeften

Figuur 6 laat zien in welke gedragstypen de respondenten ondersteuningsbehoeften hebben. De ondervraagden hebben vooral behoeften aan ondersteuning in leerlingen met agressief, dominant en niet-sociaal gedrag (50%). Daarnaast is er enige ondersteuningsbehoefte t.a.v. leerlingen met weinig motivatie en een slechte werkhouding (20%).

Figuur 6. Ondersteuningsbehoeften gedragstypen

Professionalisering

In deze tabel wordt inzichtelijk op welke manier de respondenten zich willen ontwikkelen op het gebied van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. Bij deze vraag waren meerdere antwoorden mogelijk. 70% heeft vooral behoefte aan intervisie tijdens teamvergaderingen.

Opvallend is dat er bijna geen belangstelling is voor het volgen van een cursus.

Professionalisering docenten	
Door intervisie tijdens teamvergaderingen	70%
Door een cursus te volgen	10%
Door collegiale visitatie	20%
Door literatuur te bestuderen	20%
Op dit moment geen behoefte aan ondersteuning	30%

Tabel 3. Professionalisering

5.1 Inleiding

Het doel van dit onderzoek is het aanreiken van handelingswijzen aan docenten, welke zij kunnen inzetten om beter tegemoet te komen aan de ontwikkelings- ondersteunings- en onderwijsbehoeften van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. In dit onderzoek is aandacht besteed aan de ervaringen en de ondersteuningsbehoeften van docenten ten aanzien van dit type leerlingen. In hoofdstuk 5.2 worden de conclusies van onderzoeksvraag 1 beschreven. De conclusies van onderzoeksvraag 2 staan in hoofdstuk 5.3 beschreven. De conclusie van de centrale vraagstelling staat in hoofdstuk 5.4 en in hoofdstuk 5.5 worden de conclusies van dit onderzoek samenvattend vergeleken met de conclusies van een vergelijkbaar onderzoek, uitgevoerd door mijn collega Maarten Visser in het onderbouwteam van het Nuborgh College Veluvine. In de laatste twee hoofdstukken, 5.6 en 5.7, worden respectievelijk de discussie en de aanbevelingen beschreven.

5.2 Conclusies onderzoeksvraag 1

Het grootste gedeelte van de respondenten (50%) denkt bij de definitie van externaliserende gedragsproblemen aan agressie, dominant, niet sociaal, regels schendend, brutaal en dwars gedrag. Stoutjesdijk en Scholte (2009) bevestigen dat regel overtredend gedrag van leerlingen door leraren wordt ervaren als één van de grootste problemen in de klas.

De docenten vinden dat zij in voldoende mate om kunnen gaan met leerlingen die deze gedragsproblemen vertonen en zijn dus niet handelingsverlegen met dit type leerlingen. Toch beschrijven Goei & Kleijnen (2009) dat vooral leerlingen met externaliserende gedragsproblemen, zoals brutaal, agressief, dwars en ongeconcentreerd gedrag, leiden tot handelingsverlegenheid bij docenten.

De respondenten in dit onderzoek geven overigens aan dat zij met geen enkel van de beschreven gedragstypen handelingsverlegenheid ervaren. Het handelen van de respondenten ten aanzien van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen wordt gekenmerkt door een aantal, nader te noemen, interventies. (Non)verbaal waarschuwen, straffen en contact maken zijn de meest voorkomende interventies die docenten inzetten en worden door hen gezien als effectieve manieren om leerlingen met externaliserende gedragsproblemen te benaderen. Van der Wolf & Van Beukering (2009) constateren dat docenten lang niet altijd oog hebben voor hun eigen aandeel in de gedragsproblemen van een leerling. Vaak schrijven zij de problemen toe aan leerlingkenmerken en/of gezinsomstandigheden. Deze externe attributies van docenten worden bevestigd op het moment dat er veelvuldig wordt gewaarschuwd of gestraft. Een docent moet zich afvragen of zijn eigen handelen wel effectief is. Hattie (2009) onderstreept dit en stelt het handelen van de docent centraal. Een docent dient een goede (directe) instructie en feedback te geven.

Het geven van complimenten is een strategie die wel als effectief wordt genoemd, maar deze interventie wordt nauwelijks toegepast. Bateman & Golly (2008) bevestigen het belang en nut van het geven van positieve feedback aan leerlingen die zich goed gedragen. De docenten die dit doen hebben volgens hen te maken met minder gedragsproblemen, dan docenten die leerlingen voortdurend blijven bekritisieren.

Dit onderzoek toont aan dat respondenten hun genoemde interventies als voldoende effectief ervaren. Geconcludeerd kan worden dat het merendeel van de docenten (60%) van zichzelf vindt dat zij nog genoeg te leren hebben om op een effectieve manier om te gaan met leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen. Martens (2009) en Hargreaves (2003) benoemen dat de kwaliteit van de leraar de cruciale factor is binnen het onderwijs. Er is discussie of leraren wel professionals zijn die vanuit intrinsieke motivatie blijven leren (Livingstone, 2000; Colley, Hodgkinson & Malcolm, 2003).

Dit onderzoek bewijst dat de respondenten wel gemotiveerd zijn om te leren. Zij leren het liefst van en met elkaar. Weggeman (2007) benadrukt dat het er om gaat dat een professional zijn kennis met

anderen deelt, ontwikkelt, verantwoordelijkheid neemt en aflegt, waarbij autonoom handelen in balans is met het samenwerken met anderen.

5.3 Conclusies onderzoeksvraag 2

De resultaten van dit onderzoek laten zien dat de respondenten wel kennis hebben van effectieve pedagogische interventies, maar in de praktijk deze interventies nauwelijks toepassen.

De uitvoering van deze interventies wordt belemmerd, doordat leerlingen met externaliserende gedragsproblemen boze gevoelens oproepen bij docenten. Chitiyo en Wheeler (2009) benoemen dat, als leerlingen externaliserend gedrag vertonen, docenten vaak terugvallen op een traditionele, bestraffende reactie.

De respondenten hebben aangegeven dat ze ondersteuningsbehoeften hebben in het omgaan met leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen. De interventies die docenten toepassen bij leerlingen met externaliserende gedragsproblemen zijn onvoldoende toereikend. Geconcludeerd kan worden dat de interventies die zij toepassen op de lange termijn volgens hen niet voldoende effectief blijken te zijn. Belangrijk is dat de interventies school breed worden gedragen. Marzano (2003) benoemt dat het handelen van docenten mede wordt bepaald door de mate waarin zij zich gesteund zien door collega's en management. Leidinggevend en hebben met hun pedagogisch beleid en leiderschap invloed op wat een docent laat zien in de praktijk. Ook Van Veen e.a. (2010) benadrukken het belang om interventies goed in te bedden in het schoolbeleid. Daarnaast zou effectieve professionalisering volgens hen ook moeten aansluiten bij de specifieke problemen die leraren hebben.

Contact maken tijdens de les is een effectieve interventie bij leerlingen met externaliserende gedragsproblemen, die ook wordt toegepast door de respondenten. Van Dijk & Caufmann (2010) benoemen dat het in het onderwijs vooral draait om communicatie en bevestigen dat het maken van contact erg belangrijk is. De manier waarop een docent communiceert met een leerling bepaalt of er een relatie is of niet. Ook Ryan & Deci (2000) benadrukken het belang van een goed contact. De relatie is één van de drie psychologische basisbehoeften van de mens.

Ook verbaal waarschuwen is een interventie bij leerlingen met externaliserende gedragsproblemen, die volgens docenten effectief is en die ook wordt toegepast door de respondenten. Van der Wolf & Van Beukering (2009) benadrukken dat een docent geen loze waarschuwingen moet geven. Zodra een leerling weet dat er onplezierige consequenties zitten aan bepaald gedrag, zal hij geneigd zijn dit gedrag te veranderen.

De respondenten zijn gemotiveerd om zich verder te ontwikkelen. Zij zien intervisie als een effectieve methode om zich verder te bekwamen in het omgaan met leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen. Korthagen & Vasalos bevestigen vanuit de literatuur het belang van het vergroten van de reflectievaardigheden van docenten. Hiermee ontwikkelt een docent zijn professionele identiteit. Docenten leren niet alleen van opleiding en bijscholing, maar vooral van het op een actieve manier toe eigenen van kennis (Harinck & Van Brakel, 2009; Harinck, 2009a; Van Haren, Wichers-Bots & Blonk, 2008). Dit bevestigt dat intervisie en bijvoorbeeld collegiale visitatie effectieve interventies ten aanzien van het professionaliseren van docenten.

5.4 Conclusie centrale vraagstelling

Wat hebben docenten van het Nuborgh College Veluvine in de bovenbouw van het VMBO nodig, om een adequate omgeving te bieden, zodat zij beter tegemoet kunnen komen aan leerlingen met externaliserende gedragsproblemen?

De respondenten hebben kennis van effectief werkende interventies ten aanzien van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. Echter, in de praktijk van het lesgeven, weten zij niet hoe zij deze interventies dienen toe te passen. De docenten uit het bovenbouwteam hebben ondersteuning in het toepassen van positief werkende interventies.

De respondenten geven aan in voldoende mate om te kunnen gaan met alle gedragstypen. Toch geeft de meerderheid van de respondenten aan gemotiveerd te zijn om zich te ontwikkelen in het omgaan met leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. Zij willen zich ontwikkelen in leerlingen met “agressief, dominant, niet sociaal, niet eerlijk, regels schendend” gedrag.

De respondenten hebben aangegeven zich te willen professionaliseren door middel van intervisie tijdens teamvergaderingen.

5.5 Verbreding met vergelijkbaar onderzoek

Mijn collega en medestudent Maarten Visser (S204659) heeft in het onderbouwteam van het Nuborgh College Veluvine hetzelfde onderzoek uitgevoerd. In zijn onderzoek was het aantal respondenten groter (N=18). Hij heeft dezelfde kwaliteitsvragenlijst (Van der Wolf & Van Beukering, 2009) uitgezet. In het theoretisch kader van dit onderzoek (H2) staat het belang van het school breed toepassen van interventies genoemd.

De conclusies van het uitgevoerde onderzoek in het onderbouwteam vertonen enige overeenkomsten met de conclusies van dit onderzoek. In beide teams is het grootste gedeelte van de respondenten gemotiveerd om zich te ontwikkelen in het omgaan met leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen. Ook geeft het grootste gedeelte respondenten in beide teams aan zich te willen professionaliseren door middel van intervisie tijdens de teamvergaderingen.

Een andere overeenkomst is dat de meerderheid van de respondenten in beide teams positieve interventies belangrijk vinden.

Een opvallend verschil is dat de respondenten uit het bovenbouwteam aangeven dat ze in voldoende mate om kunnen gaan met alle gedragstypen, terwijl een groot deel van de respondenten uit het onderbouwteam aangeven dat ze moeite heeft met “agressief, dominant, niet sociaal, niet eerlijk, regels schendend gedrag”.

Tot slot is het opvallend dat de respondenten uit het onderbouwteam vaker positieve interventies toepassen dan de respondenten uit het bovenbouwteam.

5.6 Discussie

Dit onderzoek heeft zich gericht op een team docenten uit de bovenbouw van het VMBO van 1 locatie van het Nuborgh College. Het aantal respondenten is hierdoor vrij klein. Het betreft hier 10 docenten. Het zou goed zijn als dit onderzoek ook uitgevoerd wordt op de andere locatie van het Nuborgh College. Het is interessant om te onderzoeken of de uitkomsten van beide onderzoeken met elkaar overeenkomen of dat er verschillen zijn. In het kader van het Passend Onderwijs is het goed dat er Nuborgh breed onderzoek wordt gedaan naar externaliserende gedragsproblemen.

Hemels (2010) benoemt dat het probleemgedrag van leerlingen vermindert bij het aanleren en stimuleren van positief, gewenst gedrag. Ook Goei (2010) benadrukt dat de motivatie van leerlingen wordt vergroot bij het benadrukken van positief bekrachtigen van gewenst gedrag. Een methode die hierbij past is Positive Behavior Support (PBS). De respondenten van dit onderzoek doen, bij leerlingen met externaliserende gedragsproblemen, weinig interventies die uitgaan van het positief beïnvloeden van gedrag. Daarnaast geeft de helft van de respondenten aan boze gevoelens te krijgen bij leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen. Toch kwalificeert het grootste gedeelte van hen rustig, empathisch en geduldig als effectieve pedagogische interventie. Waardoor komt het dat de docenten deze pedagogische, effectieve interventies onvoldoende kunnen toepassen in hun eigen praktijk? Heeft dit te maken met de grootte van de klassen? Of heeft dit te maken met de doelgroep, namelijk leerlingen uit de bovenbouw van de theoretische leerweg van het VMBO? Wat verder opvalt is dat de docenten aangeven weinig compromissen te sluiten met leerlingen. Dit zou kunnen impliceren dat docenten het externaliserend gedrag niet zien als hulpvraag. Sipman (2009) noemt dat het probleemgedrag van een kind geïnterpreteerd dient te worden als een hulpvraag. Een vervolgonderzoek zou hierin meer inzicht kunnen geven.

Een veelgehoorde kreet in het bovenbouwteam is dat docenten roepen dat ze van bepaald gedrag geen last hebben. De onderzoeksresultaten bevestigen deze woorden van docenten. Deze resultaten roepen een aantal vragen op. Hebben de docenten daadwerkelijk geen last van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen of zeggen zij dit vanwege reacties van collega's? Ervaren docenten druk vanuit het team? Zijn de gedragsproblemen wel aanwezig, maar negeren zij het gedrag? Hebben docenten wel voldoende inzicht in hun persoonlijke constructen (Van der Wolf & Van Beukering, 2009)? Weten zij dat deze constructen een belemmering kunnen vormen in de omgang met leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen? In dit onderzoek wordt geen aandacht besteed aan de context waarin docenten handelen. Is er binnen het team een gezamenlijke visie voor het omgaan met leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen en worden er teambreed effectieve interventies ingezet? Voor Orobio de Castro (2007) is het niet de vraag of de interventies effectief zijn. Hij vindt het belangrijker om te kijken naar de vraag hoe de specifieke implementatie, de individuele kenmerken van de deelnemers en hoe de kenmerken van hun omgeving er uit zien. Onderzocht zou kunnen worden onder welke omstandigheden een interventie effectief is.

Grietens (2007) stelt dat er hoge eisen worden gesteld aan docenten en leerlingen. De klassen zijn groot en daarnaast hebben de docenten het druk met randzaken. Dit onderzoek gaat niet nader in op de vraag of de docenten van het bovenbouw team dezelfde druk ervaren als de ondervraagden uit het onderzoek van prof. Grietens. Een vervolgonderzoek zou moeten uitwijzen of dit de reden is dat de docenten minimaal op een positieve manier handelen, maar vooral straffen en waarschuwen.

Er is in dit onderzoek geen aandacht besteed aan de oorzaken van het externaliserende probleemgedrag en wat hierbij de rol van de leerling en de rol van de ouders is. Een mogelijk vervolgonderzoek kan verhelderend werken voor alle partijen, een meer volledig beeld geven en kan wellicht leiden tot een betere, intensievere samenwerking tussen ouders, de leerling en school.

Is er een verband tussen de boze gevoelens van docenten ten aanzien van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen en het feit dat zij de interventie verbaal waarschuwen als effectief benoemen? Een antwoord op deze vraag zou kunnen zijn dat docenten weinig tot geen complimenten geven aan leerlingen. Een vervolgonderzoek kan zou dit kunnen bevestigen.

5.7 Aanbeveling

Het Nuborgh College Veluvine zou moeten investeren in intervisie en begeleiding van docenten in het leren reflecteren op hun eigen gedrag, zodat ze meer inzicht krijgen in wat dit gedrag met henzelf en met de ander doet. Korthagen & Vasalos(2002) zijn voorstander van het vergroten van reflectievaardigheden van docenten. Een docent ontwikkelt hiermee zijn professionele identiteit. Aanvullend kan door middel van bijvoorbeeld verdiepingscursussen kennis worden opgedaan over verschillende gedragsbeelden. Kennis en inzicht in de leerling met gedragsproblemen en de omgang in de klas door effectief klassenmanagement in de bij- en nascholing, zijn onderwerpen die bij docenten competenties en daarmee ook hun gevoel van self-efficacy vergroten en de handelingsverlegenheid in het omgaan met leerlingen met gedragsproblemen verkleinen (Onderwijsraad, 2010).

Er zit veel kennis onder de docenten. Een derde aanbeveling is dat docenten worden gestimuleerd om deze kennis te delen met elkaar door collegiale visitatie en het nabespreken van elkaars lessen. Het Nuborgh College Veluvine zal in eerste instantie veel tijd en energie moeten steken in het maken van een gezamenlijk gedragen visie op het omgaan met leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen. Ter ondersteuning van dit proces is externe begeleiding wenselijk. Een volgende aanbeveling is het starten van een vervolgonderzoek, waarin dieper ingegaan wordt op de oorzaken van het niet toepassen van (positieve) interventies, welke door de docenten wel worden toegeschreven als effectief.

Tot slot is het aan te bevelen dat er een onderzoek wordt gedaan naar de mogelijkheden om een school brede visie en aanpak aangaande leerlingen met externaliserende gedragsproblemen te implementeren. Verschillende bronnen wijzen erop dat brede arrangementen het meest effectief zijn voor zowel leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften als voor reguliere leerlingen (Blok & Breetveld, 2004; Hofman, De Jong, Heeringa & Amsing, 2009). Een sterk klassenmanagement wordt bij deze aanpakken gecombineerd met een intensieve instructie.

Schoolbrede onderwijszorgarrangementen geven de leraar tools in handen om professioneel te handelen en/of zich daarin te ontwikkelen. Deze brede onderwijsarrangementen werken door op alle lagen binnen het schoolsysteem. Naast toepasbare interventies in de klas, betreft het hier ook procedures en methoden in de school waar de leraar op terug kan vallen als zijn of haar handelingsrepertoire tekort schiet.

Goei (2010) pleit onder andere voor een schoolbrede aanpak, preventie, positieve benadering van leerlingen, gegevensverzameling en een nauwe samenwerking tussen school en ouders.

Literatuurlijst

- Acker, van J. (2005). *Probleemgedrag in de klas en agressie op school*. Antwerpen: De Boeck.
- Bateman, B., & Golly, A. (2008). *Waar komt dat gedrag vandaan?: 20 interventiestrategieën voor leerkrachten*. Culemborg: Centraal Boekhuis.
- Blok, H., & Breetvelt, I. (2004). Adaptief onderwijs: betekenis en effectiviteit. *Pedagogische Studiën* 81 (1), 5-27.
- Bors, G. & Stevens, L.(2010). *De gemotiveerde leerling*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant (94-113),
- Chitiyo, M., & Wheeler, J.J. (2009). Analyzing the Treatment Efficacy of a Technical Assistance Model for Providing Behavioral Consultation to Schools. *Preventing School Failure*, 53 (2), 58-63.
- Colley, H., Hodkinson, Ph., & Malcolm, J. (2003). *Informality and formality in learning*. Leeds: Learning and Skills Research Centre.
- Delfos, Martine F. (2007). *Kinderen en gedragsproblemen*. Amsterdam: Harcourt Assessment BV.
- Dijk, D.J. van & Cauffman, L. (2010). *Handboek oplossingsgericht werken in het onderwijs*. Den Haag: Boom Lemma
- Dijkstra, K. (2008). Wat vinden leerkrachten van inclusief onderwijs en wat betekent dat voor de opleiding? In K. Dijkstra, D. Brakel van, E. Wetter van, & H. Logtenberg, *Naar een inclusieve omgeving* (pp. 10-31). Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Donkers, A. (2011). Durft u als leraar de uitdaging aan...? Om leerlingen feedback te vragen! *Zorgbreed 8e jaargang*, 15-20.
- Ebbens, S., & Ettekoven, S. (2005). *Effectief leren, basisboek*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff.
- Emmer, E., & Stough, L. (2001). Classroom management: a critical part of educational psychology, with implications for teacher education. *Educational Psychologist*, 36, 103-112.
- Epstein, J. L. (2001). *School, family, and community partnerships: Preparing educators and improving schools*. Boulder, CO: Westview Press.
- Epstein, Atkins, Cullinan, Kutash & Weaver, M., Atkins, M., Cullinan, D., Kutash, K., & Weaver, R (2008). *Reducing Behavior Problems in the Elementary School Classroom: A Practice Guide*. Washington: National Centre for Education Evaluation and Regional Assistance, Institute of Education Sciences, U.S. Department of Education.
- Feldman, R. S. (2012). *Ontwikkelingspsychologie, 5^e editie*. Benelux: Pearson Education.
- Goei, S.L & Kleijnen, R. (2009). *Literatuurstudie Onderwijsraad. Omgang met zorgleerlingen met gedragsproblemen*. Zwolle: Christelijke Hogeschool Windesheim.
- Goei, S.L. (2010). *Omgaan met gedragsproblemen in het onderwijs: School-Wide Positive Behavior Support*. In Reaal.

- Golly, A., & Sprague, J. (2009). *Positive Behaviour Support; Goed gedrag kun je leren!* Huizen: Pica.
- Grietens, H. (2007) Ernstige gedragsproblemen in het onderwijs. Balans, februari. (pp. 30-33).
- Hargreaves, A. (2003). *Teaching in the knowledge society*. New York: Teachers College Press.
- Harinck, Frits. (2010). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant
- Harinck, F., & Brakel, D. van (red.) (2009). *Professionalisering door praktijkonderzoek; leraren onderzoeken hun eigen praktijk*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Hattie, J., & Timperley, H. (2007). The power of Feedback. *Review of Educational Research*, 77(1), 81-112.
- Hattie, J. (2009). Visible learning. A synthesis of over 800 meta-analysis relating to achievement
- Hofman, R.H., Jong-Heeringa, J.L. de, & Amsing, H. (2009). Adaptief onderwijs als cyclus. In: Minnaert, A., Iutje Spelberg, H. & Amsing J. (Red.), *Het Pedagogisch Quotiënt* (169-192). Houten: Bohn, Stafleu van Loghum.
- Jansen, R. (2007). *Ik zie ik zie wat jij (nog) niet ziet*.
- Korthagen, F.A.J. & Vasalos, A. (2002). Niveaus in reflectie: naar maatwerk in begeleiding. *VELON-Tijdschrift voor lerarenopleiders*, 23(1), p. 29-38.
- Krab, K., Engelen- Snaterse, T., & de Boer- Boosman, B. (2000). *Gedragsverandering binnen en buiten de klas*. Amersfoort: CPS.
- Lange, R. de, Schuman, H., & Montesano Montessori, N. (2010). *Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals*. Antwerpen: Garant.
- Lange, M., Matthys, W., Foolen, N., Addink, A., Oudhof, M., & Vermeij, K. (2012). *CONCEPT Richtlijn Ernstige gedragsproblemen*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Livingstone, D. (2000). *Exploring the icebergs of adult learning: Findings of the first Canadian survey of informal learning practices*. Toronto: Ontario Institute for Studies in Education, National Research Network on New Approaches to Lifelong Learning
- Martens, R. (2009). *RdMC Onderzoeksprogramma 2009-2011. Succesvol leven lang leren op de werkplek: Onderzoek naar de praktijk van docentprofessionalisering*. Heerlen: Open Universiteit, Ruud de Moor Centrum
- Marzano, R.J. (2003). *What works in school*. Alexandria, VA: ASCD.
- Muscott, H. S., Szczesiul, S., Berk, B., Staub, K., Hoover, J., & Perry-Chisholm, P. (2008). Creating home-school partnerships by engaging families in schoolwide positive behavior supports. *Teaching Exceptional Children*, 40 (6), 6-14.
- Onderwijsraad (2010). *De school en leerlingen met gedragsproblemen*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Orobio de Castro, B. (2007). *Woede, Wraak & Leedvermaak. Op zoek naar de drijvende krachten achter de ontwikkeling van gedragsproblemen*. Oratie Universiteit Utrecht.

- Overmaat, A. M. & Boogaard, M. (2004). *Neemt ouderparticipatie af?* Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut
- Overveld, C. W. van (2010). Onderwijs en gedragsproblemen: prioriteit voor preventie. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 49, 119-129.
- Pameijer, N., Beukering, T. van & De Lange, S. (2009). Handelingsgericht werken: een handreiking voor het schoolteam. Samen met collega's, leerlingen en ouders aan de slag. Leuven/Den Haag: Acco.
- Pines, A.M. (2002) Teacher burnout: A psychodynamic existential perspective. *Teacher and Teaching: Theory and Practice*, 8,12-140
- Ploeg, J.D. van der, (2007). Gedragsproblemen, Ontwikkelingen en Risico's (1^e druk). Rotterdam: Lemniscaat.
- Ryan, R.M. & E.L. Deci (2000). Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being. *American Psychologist*, 55 (1), 68-78.
- Safran, S. P. & Oswald, K. (2003). Positive behavior supports: Can schools reshape disciplinary practices? *Exceptional Children*, 69, 361-373
- Sipman, G. (2009). Professioneel pedagogisch handelen, omgaan met probleemgedrag in opvoedingssituaties. Barneveld: Uitgeverij Nelissen
- Smeets, E., Veen, I. van der, Derriks, M., & Roeleveld, I. (2007). Zorgleerlingen en leerlingenzorg op de basisschool. Nijmegen: ITS-Radboud Universiteit Nijmegen.
- Stoutjesdijk, R., & Scholte, E.M. (2009). Cluster 4 speciaal onderwijs: een vergelijking tussen leerlingen op cluster 4 scholen en cluster 4 rugzakleerlingen. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 48,161-169.
- Taghon, G. (2008). *Loop naar de maan. Praktijkgids omgaan met agressie in onderwijs en opvoeding*. Antwerpen/ Apeldoorn: Garant.
- Weggeman, M. (2007). Leidinggeven aan professionals?, Niet doen! Schiedam: Scription
- Wolf, K., van der, & Beukering, T., van (2009). *Gedragsproblemen in scholen. Het denken en handelen van leraren*. Leuven: Acco.

Kwaliteitsvragenlijst externaliserende gedragsproblemen NC Veluvine

Inleiding

Deze vragenlijst bestaat uit een aantal blokken. Per blok zal een deelaspect uit het onderzoek belicht worden. In deze vragenlijst sta jij als docent centraal. Hoe ga jij om met leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen? Welke interventies zijn helpend voor het creëren voor een veilige omgeving? En er worden vragen gesteld over jouw ondersteunings- en professionaliseringsbehoeften.

Algemene gegevens:

Functie

- ☐ OOP
- ☐ OP
- ☐ Directie

Leeftijd

Aantal jaren werkzaam in het onderwijs:

- ☐ < 5 jaar
- ☐ 5-10 jaar
- ☐ 10-15
- ☐ > 15 jaar

Team

- ☐ Onderbouwteam
- ☐ Bovenbouwteam

In dit vragenblok wordt er nader ingegaan om de term ‘externaliserende gedragsproblemen’ en hoe jij als docent hier mee om gaat. Op welke wijze lukt het jou om te gaan met leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen?

Welke beschrijving past volgens jou bij externaliserende gedragsproblemen?

- ☐ Dwars, dwingend, onrustig, brutaal
- ☐ Agressief, dominant, niet sociaal, niet eerlijk, regels schendend
- ☐ Druk, ongeconcentreerd, over beweeglijk, impulsief
- ☐ Wisselende buien, onvoorspelbaar, explosief, angstig, snel beledigt
- ☐ Weinig motivatie, slechte werkhouding, zwak presterend
- ☐ Moeilijk contact, niet communicatief, eenzijdig gericht

In welke mate lukt het jou om te gaan met leerlingen die op de onderstaande manier getypeerd worden?

Schaalvraag: 1 is slecht- matig – neutraal – voldoende – goed 5

1---2---3---4---5--

- Dwars, dwingend, onrustig, brutaal
- Agressief, dominant, niet sociaal, niet eerlijk, regels schendend
- Druk, ongeconcentreerd, over beweeglijk, impulsief
- Wisselende buien, onvoorspelbaar, explosief, angstig, snel beledigt
- Weinig motivatie, slechte werkhouding, zwak presterend
- Moeilijk contact, niet communicatief, eenzijdig gericht

Hoe handel jij ten aanzien van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen? Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

- Verbaal waarschuwen
- Non verbaal waarschuwen
- De leerling vaak de beurt geven tijdens de les
- Apart zetten in de klas
- Eruit sturen, naar de teamleider
- Straf geven als er niet geluisterd wordt
- Schoolreglement schrijven
- Contact maken voor de les
- Contact maken tijdens de les
- Voor joker zetten in de klas
- De leerling verantwoordelijke taken geven
- Complimenten geven bij goed gedrag
- Waar mogelijk irritant gedrag negeren
- Anders, namelijk: _____

Reageer op deze stelling: 'De laatste jaren heeft er in jouw werkomgeving een toename plaats gevonden van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen'.

- Helemaal niet
- Niet
- Neutraal
- Mee eens
- Helemaal mee eens

Toelichting: _____

Reageer op deze stelling: 'Nuborgh College Veluvine moet zich zorgen maken over de toename van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen'.

- ☐ Helemaal niet
- ☐ Niet
- ☐ Neutraal
- ☐ Mee eens
- ☐ Helemaal mee eens

Toelichting: _____

In dit vragenblok gaat het over jouw ervaringen. In de onderstaande vragen willen we inzoomen op het gedrag van de leerlingen, omgeving en docentgedrag. Wat gebeurt er volgens jou als leerlingen externaliserende gedragsproblemen vertonen in de klas?

Een leerling vertoont externaliserend gedrag tijdens jouw les. Welke gevoelens roept dat bij jou op?

- ☐ Het roept bij mij geen gevoelens op
- ☐ Ik word boos
- ☐ Ik word onzeker
- ☐ Ik ben teleurgesteld
- ☐ Ik ervaar het als een uitdaging
- ☐ Anders, namelijk: _____

Veel docenten vinden dat het externaliserende gedrag van de leerling de orde, rust en concentratie in de klas verstoort. Wat zie je tijdens jouw les gebeuren? Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

- ☐ De leerling houdt door zijn gedrag andere leerlingen van het werk
- ☐ Sommige leerlingen gaan mee in het gedrag, kijken naar hem/haar op
- ☐ De leerling verstoort de rust en concentratie binnen de groep
- ☐ De leerling zorgt voor negativiteit in de groep
- ☐ De leerling is niet gemotiveerd met zijn taak bezig
- ☐ De leerling eist alle aandacht op
- ☐ Anders, namelijk: _____

Welk specifiek gedrag kan de leerling met externaliserende gedragsproblemen laten zien? Vink aan wat volgens jou van toepassing is. Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

- ☐ Leerling praat luid
- ☐ Leerling heeft grote mond tegen docent en anderen
- ☐ Leerling manipuleert docent en anderen
- ☐ Leerling heeft geen oog voor anderen

- Leerling overtreedt de regels
- Leerling praat voor zijn beurt
- Leerling zit niet stil op zijn stoel
- Leerling vertoont pestgedrag naar andere leerlingen
- Leerling reageert vaak op andere leerlingen
- Leerling zit aan andere leerlingen
- Leerling heeft vaak zijn spullen niet in orde
- Leerling zit onderuit gezakt op zijn stoel
- Anders, namelijk: _____

Wat is volgens jou hoofdzakelijk bepalend voor het ontstaan van externaliserende gedragsproblemen bij leerlingen?

- Het gedrag van de leerling is bepalend
- De thuissituatie is bepalend voor het gedrag van het kind
- De medeleerlingen zijn bepalend
- De docent is bepalend voor het externaliserende gedrag van de leerling
- Anders, namelijk: _____

Tijdens jouw les vertoont een leerling externaliserend gedrag. Wat is volgens jou het grootste gevolg van dit gedrag?

- De onderwijssituatie in de klas wordt verstoord
- Ik ga twijfelen over mijn functioneren als docent
- Ik verlies het plezier in lesgeven
- Het heeft geen gevolg
- Anders, namelijk: _____

Op welke momenten heb jij voornamelijk last van externaliserend gedrag van de leerlingen?

- Voordat de les begint
- In het begin van de les
- Tijdens mijn uitleg
- Op het moment dat leerlingen aan het werk zijn
- Op geen enkel moment
- Anders, namelijk: _____

In het derde vragenblok gaat het over interventies die volgens jou een positieve invloed hebben op een adequate omgeving voor leerlingen met externaliserende gedragsproblemen.

Welke interventies, ten aanzien van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen, werken in jouw les? Vul de schaal in: 1 werkt niet goed, 5 werkt heel goed.

Verbaal waarschuwen	1---2---3---4---5
Non verbaal waarschuwen	1---2---3---4---5
De leerling vaak de beurt geven tijdens de les	1---2---3---4---5
Apart zetten in de klas	1---2---3---4---5
Straf geven als er niet geluisterd wordt	1---2---3---4---5
Werken met schrijfstraffen	1---2---3---4---5
Contact maken voor de les	1---2---3---4---5
Contact maken tijdens de les	1---2---3---4---5
Voor joker zetten in de klas	1---2---3---4---5
De leerling verantwoordelijke taken geven	1---2---3---4---5
Aanmoedigen of belonen voor positief gedrag	1---2---3---4---5
Waar mogelijk irritant gedrag belonen	1---2---3---4---5
Rustig, empathisch en geduldig blijven	1---2---3---4---5
Humor gebruiken	1---2---3---4---5
Time-out aanpak: uit het lokaal verwijderen naar teamleider	1---2---3---4---5
Time-out aanpak: uit het lokaal verwijderen voor een korte adempauze om vervolgens weer terug te keren in les	1---2---3---4---5
Individueel gesprek aan gaan tijdens de les	1---2---3---4---5
Spiegelen van gedrag	1---2---3---4---5
Compromissen sluiten over oplossingen	1---2---3---4---5
Aanpassen van het onderwijsaanbod door het af te stemmen op de onderwijsbehoeften van de leerling	1---2---3---4---5
Zelf een goed rolmodel zijn.	1---2---3---4---5
De leerlinge herinneren aan gemaakte afspraken	1---2---3---4---5

Adequat feedback geven op leertaak

1---2---3—4---5

Uitzoeken welke factoren het probleem beïnvloeden
en deze vertalen in oplossingen

1---2---3—4---5

Open vraag

Met welke drie interventies uit bovenstaande lijst heb jij het meeste succes?

- 1.
- 2.
- 3.

Wat zijn volgens jou goede vervolgstappen om een leerling met externaliserend gedragsproblemen op lange termijn ondersteuning te bieden?

- ☐ Met de leerling en de ouders de positieve ontwikkeling en de problemen van de leerling op school en thuis bespreken en deze informatie benutten bij aanpak
- ☐ Gewenst gedrag gericht oefenen; vaardigheden aanleren om eigen gedrag te monitoren, evalueren en bekrachtigen
- ☐ Begeleiden van de leerling bij het krijgen van inzicht in de oorzaak van de betekenis van problematisch gedrag
- ☐ De houding en overtuiging van de leerling veranderen door de voor en nadelen van ander, positiever gedrag met de leerling te bespreken
- ☐ Veranderen van de sociale omgeving van de leerling door de groepssamenstelling te wijzigen
- ☐ Het inschakelen van het zorgsysteem van de school: intern & extern
- ☐ Zich informeren via artikelen, boeken en andere bronnen over de achtergronden van gedragsproblemen en de aanpak ervan in de klas, school
- ☐ Anders, namelijk: _____

In dit laatste vragenblok gaat het over jullie ondersteuning- en professionaliseringsbehoeften in de omgang met leerlingen met externaliserende gedragsproblemen.

Heb jij ondersteuningsbehoeften in de omgang met leerlingen met externaliserende gedragsproblemen?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Over welk type externaliserende gedragsproblemen zou jij meer willen weten?

- ☐ Dwars, dwingend, onrustig, brutaal.
- ☐ Agressief, dominant, niet sociaal, niet eerlijk, regels schendend.
- ☐ Druk, ongeconcentreerd, overbeweeglijk, impulsief.
- ☐ Wisselende buien, onvoorspelbaar, explosief, angstig, snel beledigd

- Weinig motivatie, slechte werkhouding, zwak presterend
- Moeilijk contact, niet communicatief, eenzijdig gericht

Welke manier van ondersteuning heb jij nodig ten aanzien van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen?

- Ik wil meer achtergrondinformatie over de gedragsstoornissen
- Ik wil praktische tips voor tijdens mijn lessen
- Anders, namelijk: _____

Op welke manier wil jij meer leren over leerlingen met externaliserende gedragsproblemen?

- Door intervisie tijdens teamvergaderingen
- Door een cursus te volgen
- Door collegiale visitatie
- Door literatuur te bestuderen
- Ik wil niets leren
- Anders, nl. _____

Resultaten kwaliteitsvragenlijst onderzoek externaliserende gedragsproblemen Nuborgh College Veluvine						
In dit vragenblok wordt er nader ingegaan op de term "externaliserende gedragsproblemen" en hoe jij als docent hier mee om gaat. Op welke wijze lukt het jou om te gaan met leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen?						
Welke beschrijving past volgens jou het beste bij externaliserende gedragsproblemen?						
1.	Agressief, dominant, niet sociaal, niet eerlijk, regels schendend		50%			
2.	Druk, ongeconcentreerd, over beweeglijk, impulsief		10%			
3.	Dwars, dwingend, onrustig, brutaal		20%			
4.	Weinig motivatie, slechte werkhouding, zwak presterend		10%			
5.	Wisselende buien, onvoorspelbaar, explosief, angstig, snel beledigt		10%			
In welke mate lukt het jou om te gaan met leerlingen die op de onderstaande manier getypeerd worden?						
Dwars, dwingend, onrustig, brutaal						
1.	goed		10%			
2.	matig		30%			
3.	voldoende		60%			
Agressief, dominant, niet sociaal, niet eerlijk, regels schendend						
1.	matig		20%			
2.	voldoende		80%			
Druk, ongeconcentreerd, over beweeglijk, impulsief						
1.	goed		50%			
2.	matig		20%			
3.	voldoende		30%			
Wisselende buien, onvoorspelbaar, explosief, angstig, snel beledigt						
1.	matig		20%			
2.	voldoende		80%			
Weinig motivatie, slechte werkhouding, zwak presterend						
1.	goed		10%			
2.	matig		10%			
3.	onvoldoende		20%			
4.	voldoende		60%			
Moeilijk contact, niet communicatief, eenzijdig gericht						
1.	goed		20%			
2.	matig		50%			
3.	voldoende		30%			
Hoe handel jij ten aanzien van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen? Meerdere antwoorden zijn mogelijk.						

1	Verbaal waarschuwen		80%			
2	Non verbaal waarschuwen		80%			
3	De leerling vaak de beurt geven tijdens de les		10%			
4	Apart zetten in de klas		40%			
5	Eruit sturen, naar de teamleider		20%			
6	Straf geven als er niet geluisterd wordt		40%			
7	Schoolreglement schrijven		10%			
8	Contact maken voor de les		70%			
9	Contact maken tijdens de les		90%			
10	Voor joker zetten in de klas		10%			
11	De leerling verantwoordelijke taken geven		10%			
12	Complimenten geven bij goed gedrag		10%			
13	Waar mogelijk irritant gedrag negeren		50%			
Reageer op deze stelling: "De laatste jaren heeft er in jouw werkomgeving een toename plaats gevonden van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen".						
		3,2		1	5	3
				?		
Reageer op deze stelling: Het Nuborgh College Veluvine moet zich zorgen maken over de toename van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen'.						
		3,3			6	3
In dit vragenblok gaat het over jouw ervaringen. In de onderstaande vragen willen we inzoomen op het gedrag van de leerlingen, omgeving en docentgedrag. Wat gebeurt er volgens jou als leerlingen externaliserende gedragsproblemen vertonen in de klas?						
Een leerling vertoont externaliserend gedrag tijdens jouw les. Welke gevoelens roept dat bij jou het meest op?						
1	Het roept bij mij geen gevoelens op		10%			
2	Ik word boos		50%			
3	Ik word onzeker		10%			
4	Ik ben teleurgesteld		10%			
5	Ik ervaar het als een uitdaging		50%			
Veel docenten vinden dat het externaliserende gedrag van de leerling de orde, rust en concentratie in de klas verstoort. Wat zie je tijdens jouw les gebeuren? Meerdere antwoorden zijn mogelijk.						
1	De leerling houdt door zijn gedrag andere leerlingen van het werk		70%			
2	Sommige leerlingen gaan mee in het gedrag, kijken naar hem/haar op		60%			
3	De leerling verstoort de rust en concentratie binnen de groep		70%			
4	De leerling zorgt voor negativiteit in de groep		30%			
5	De leerling is niet gemotiveerd met zijn taak bezig		60%			
6	De leerling eist alle aandacht op		50%			
Welk specifiek gedrag kan de leerling met externaliserende gedragsproblemen laten zien? Vink aan wat volgens jou van toepassing is. Meerdere antwoorden zijn mogelijk.						

1	Leerling praat luid		40%			
2	Leerling heeft een grote mond tegen docent en anderen		50%			
3	Leerling manipuleert docent en anderen		50%			
4	Leerling heeft geen oog voor anderen		20%			
5	Leerling overtreedt de regels		80%			
6	Leerling praat voor zijn beurt		80%			
7	Leerling zit niet stil op zijn stoel		50%			
8	Leerling vertoont pestgedrag naar andere leerlingen		60%			
9	Leerling reageert vaak op andere leerlingen		70%			
10	Leerling zit aan andere leerlingen		70%			
11	Leerling heeft vaak zijn spullen niet in orde		60%			
12	Leerling zit onderuit gezakt op zijn stoel		40%			
Wat is volgens jou bepalend voor het ontstaan van externaliserende gedragsproblemen bij leerlingen? Vink een antwoord aan!						
1	Het gedrag van de leerling is bepalend		30%			
2	De thuissituatie is bepalend voor het gedrag van de leerling		50%			
3	De medeleerlingen zijn bepalend		20%			
4	De docent is bepalend voor het externaliserende gedrag van de leerling					
Tijdens jouw les vertoont een leerling externaliserend gedrag. Wat is volgens jou het grootste gevolg van dit gedrag? Vink een antwoord aan!						
1	De onderwijssituatie in de klas wordt verstoord		80%			
2	Ik ga twijfelen over mijn functioneren als docent					
3	Ik verlies het plezier in lesgeven		20%			
4	Het heeft geen gevolg					
Op welk moment heb jij voornamelijk last van externaliserend gedrag van de leerlingen? Vink een antwoord aan!						
1	Voordat de les begint		10%			
2	In het begin van de les		10%			
3	Tijdens mijn uitleg		40%			
4	Op het moment dat leerlingen aan het werk zijn		60%			
5	Op geen enkel moment					
In het derde vragenblok gaat het over interventies die volgens jou een positieve invloed hebben op een adequate omgeving voor leerlingen met externaliserende gedragsproblemen.						
Welke interventies, ten aanzien van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen, werken in jouw les?						
Verbaal waarschuwen						
1.	matig		10%			
2.	voldoende		90%			
Non verbaal waarschuwen						
1.	goed		40%			

2.	matig		40%			
3.	voldoende		20%			
De leerling vaak de beurt geven tijdens de les						
1.	goed		20%			
2.	matig		30%			
3.	onvoldoende		30%			
4.	voldoende		20%			
Apart zetten in de klas						
1.	goed		10%			
2.	matig		20%			
3.	onvoldoende		20%			
4.	voldoende		50%			
Straf geven als er niet geluisterd wordt						
1.	matig		30%			
2.	onvoldoende		20%			
3.	voldoende		50%			
Werken met schrijfstraffen						
1.	matig		50%			
2.	onvoldoende		30%			
3.	voldoende		20%			
Contact maken voor de les						
1.	goed		50%			
2.	matig		20%			
3.	onvoldoende		10%			
4.	voldoende		20%			
Contact maken tijdens de les						
1.	goed		80%			
2.	voldoende		20%			
Voor joker zetten in de klas						
1.	matig		20%			
2.	onvoldoende		70%			
3.	voldoende		10%			
De leerling verantwoordelijke taken geven						
1.	goed		10%			
2.	matig		20%			
3.	onvoldoende		30%			
4.	voldoende		40%			
Aanmoedigen of belonen van positief gedrag						
1.	goed		50%			
2.	matig		10%			
3.	voldoende		40%			
Waar mogelijk irritant gedrag negeren						
1.	goed		20%			
2.	matig		40%			

3.	onvoldoende		20%			
4.	voldoende		20%			
Rustig, empathisch en geduldig blijven						
1.	goed		40%			
2.	matig		20%			
3.	voldoende		40%			
Humor gebruiken						
1.	goed		60%			
2.	matig		10%			
3.	voldoende		30%			
Time-out aanpak: uit het lokaal verwijderen naar teamleider						
1.	goed		20%			
2.	matig		10%			
3.	onvoldoende		40%			
4.	voldoende		30%			
Time-out aanpak: uit het lokaal verwijderen voor een korte adempauze om vervolgens weer terug te keren in les						
1.	goed		20%			
2.	matig		20%			
3.	onvoldoende		20%			
4.	voldoende		40%			
Individueel gesprek aan gaan tijdens de les						
1.	goed		10%			
2.	matig		70%			
3.	onvoldoende		10%			
4.	voldoende		10%			
Spiegelen van gedrag						
1.	goed		30%			
2.	matig		40%			
3.	onvoldoende		20%			
4.	voldoende		10%			
Compromissen sluiten over oplossingen						
1.	matig		50%			
2.	onvoldoende		30%			
3.	voldoende		20%			
Aanpassen van het onderwijsaanbod door het af te stemmen op de onderwijsbehoeften van de leerling						
1.	goed		10%			
2.	matig		40%			
3.	onvoldoende		20%			
4.	voldoende		30%			
Zelf een goed rolmodel zijn.						
1.	goed		10%			
2.	matig		50%			
3.	voldoende		40%			

De leerlingen herinneren aan gemaakte afspraken						
1.	goed		20%			
2.	matig		60%			
3.	voldoende		20%			
Adequaat feedback geven op leertaak						
1.	goed		30%			
2.	matig		40%			
3.	voldoende		30%			
Uitzoeken welke factoren het probleem beïnvloeden en deze vertalen in oplossingen						
1.	goed		30%			
2.	matig		10%			
3.	voldoende		60%			
Heb jij ondersteuningsbehoeften in de omgang met leerlingen met externaliserende gedragsproblemen?						
			Ja	Nee		
		1,4	60%	40%		
Over welk type externaliserende gedragsproblemen zou jij meer willen weten?						
1.	Agressief, dominant, niet sociaal, niet eerlijk, regels schendend		50%			
2.	Dwars, dwingend, onrustig, brutaal		10%			
3.	Geen		10%			
4.	Moeilijk contact, niet communicatief, eenzijdig gericht		10%			
5.	Weinig motivatie, slechte werkhouding, zwak presterend		20%			
Op welke manier wil jij meer leren over leerlingen met externaliserende gedragsproblemen?						
B	Door intervisie tijdens teamvergaderingen		70%			
B	Door een cursus te volgen		10%			
B	Door collegiale visitatie		20%			
B	Door literatuur te bestuderen		20%			
B	Op dit moment geen behoefte aan ondersteuning		30%			
Beste collega, hartelijk bedankt voor het invullen van deze vragenlijst. We gaan de komende tijd de resultaten bundelen en koppelen aan literatuur. De resultaten zullen per team gepresenteerd gaan worden t.z.t.						

